

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра права

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: «МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ»**

студента групи Пр 01-18
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне та адміністративне право
за спеціальністю 081 Право
Нестерука Олексія Володимировича

Допущена до захисту
« ____ » _____ року

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент Сердюк Н.А.

Завідувач кафедри

Шатіло В.А.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА.	
1.1. Історія виникнення інституту прав людини.....	7
1.2. Права людини: поняття, ознаки, класифікація.....	12
1.3. Гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.	
2.1. Способи та механізми захисту прав людини в Україні.....	27
2.2. Теоретичні та практичні проблеми реалізації та захисту прав людини в Україні.....	33
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.	
3.1. Особливості застосування міжнародно-правових норм щодо захисту прав людини в Україні.....	43
3.2. Система міжнародних органів та міжнародно-правових організацій як суб'єктів захисту прав людини.....	49
3.3. Європейська система захисту прав людини.....	59
ВИСНОВКИ.....	66
РЕЗЮМЕ.....	71
SUMMARY.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Держава визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Однак не завжди захист вказаних цінностей являється пріоритетом діяльності органів державної влади. На практиці людина зіштовхується із безліччю проблем при реалізації своїх прав людини, а для того щоб виправити проблему, потрібно спочатку її описати та дослідити. Важливість адекватного та доцільного правового регулювання сфери захисту прав людини виступає ключовою в умовах побудови демократичного суспільства. Конституція визначає незворотність європейського курсу України, її прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, однак ситуація із захистом прав людини в нашій державі навіть після визначення такого курсу все ще залишається вкрай складною. З однієї сторони, українське законодавство про права людини відповідає високим міжнародно-правовим стандартам, засноване на міжнародних договорах у цій сфері. Однак, на практиці людина в Україні, чий права потребують захисту або уже були порушені, має досить слабку правову захищеність та нестачу механізмів та інструментів, які б дозволили їй відновити свої права або ефективно їх захистити. Правовий захист є найважливішим інститутом права в будь-якому суспільстві. За його допомоги охороняється правовий статус людини, її права, визначаються межі вторгнення в особисте життя, регламентуються юридичні гарантії захисту її прав та свобод. Вирішальним в цій області є питання механізму правового захисту людини, в тому числі і на міжнародно-правовому полі, від протиправних дій інших осіб, в тому числі державних органів.

Ситуація в нашій країні щодо захисту прав людини в останні роки тільки прогіршила. Забезпечення прав людини залежить не тільки від правильно налаштованих державних механізмів та процедур, а й від факторів морального, культурного характеру. Тому на ситуацію, пов'язану з проблемами реалізації прав людини, впливає і моральний стан суспільства, що втратило старі орієнтири та не

отримало нових, а також рівень культури населення. Збройний конфлікт на Сході України продовжує впливати на ставлення населення до дотримання прав людини. Так, в Україні лишається велика частка тих, хто готовий виправдовувати неправові методи заради начебто «доброї» цілі, що не може не тривожити. Окрім цього, незважаючи на активізацію громадянського суспільства з часів Євромайдану, в Україні громадські об'єднання досі не знаходять широкої підтримки, абсолютна більшість населення не бере участі у діяльності громадських організацій.

У нашій державі у зв'язку з проведенням цілого комплексу глибоких соціально-економічних, політичних, ідеологічних і культурних перетворень, а також протистоянням на Сході проблема захисту прав і свобод людини набуває особливого значення. Суть цієї проблеми полягає як у наявності труднощів у реалізації деяких закріплених у Конституції прав і свобод, так і в недостатньому рівні їх захищеності від правопорушень. Існує чимало перешкод на шляху захисту прав людини та громадянина. Ще не відпрацьовано механізм реалізації прав і свобод у системі державних і правоохоронних органів.

Актуальність вибраної теми обумовлена тим, що нині присутня тенденція ігнорування державними органами та окремими особами прав людини в багатьох сферах, закон не може захистити звичайну людину, а механізми, що надаються особі для захисту її прав є неефективними. Це актуалізує необхідність дослідження проблем захисту прав людини в нашій державі та шляхів їх вирішення. Їх вирішення дозволить налагодити законність та впорядкованість суспільного ладу в Україні та посилить позиції нашої держави на міжнародній арені. Права людини зобов'язані здобути провідне місце в правових доктринах а їх проблеми повинні стати проблемами всіх і кожного, адже тільки так Україна стане вільною, демократичною, гуманною та сприятливою – тільки в разі, коли на практиці буде втілено в життя конституційний принцип, зазначений в ст. 3 Конституції України.

Об'єктом дослідження є права і свободи людини.

Предметом дослідження виступають українське та міжнародне законодавство у сфері захисту прав людини, загальна характеристика прав людини,

історія їх становлення, проблеми захисту прав людини в Україні, міжнародно-правові механізми забезпечення та захисту прав людини.

Метою даної роботи є виявлення та вивчення проблемних питань захисту прав людини в Україні, вивчення міжнародних та національних механізмів захисту прав людини.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- дослідити історію виникнення інституту прав людини у світі;
- визначити, що таке права людини, встановити їх ознаки та класифікувати за різними критеріями;
- визначити гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні;
- визначити доступні способи та механізми захисту прав людини в Україні, як національні, так і міжнародні;
- виокремити та описати теоретичні та практичні проблеми реалізації та захисту прав людини, що існують в Україні;
- дослідити особливості застосування міжнародно-правових норм щодо захисту прав людини в Україні;
- визначити систему міжнародних органів та міжнародно-правових організацій як суб'єктів захисту прав людини у світі, як тих, що доступні українцям для захисту своїх прав, так і тих, що ні;
- визначити систему та значення системи органів Ради Європи, що займаються питаннями захисту прав людини.

Методами дослідження виступали підбір та аналіз законодавства та літератури, порівняння, аналіз, синтез, спостереження, аналогія, дедукція, індукція.

Емпіричну базу дослідження складає: національне законодавство України, що регламентує права людини та їх захист, міжнародно-правові норми щодо захисту прав людини, що містяться в міжнародних договорах та конвенціях.

При написанні роботи були використані праці вітчизняних та зарубіжних авторів в області вивчення прав людини, їх реалізації та захисту, зокрема, Е. Лукашевої, К. Екштайна, В. Протасова, В. Тертишника, Ю. Бисаги, М. Палінчака, Д. Белова, М. Данканича, О. Скакун, Е. Козлової, О. Кутафіна, Ісаї Берліна, А.

Колодія, М. Цвіка, П. Рабіновича, С. Некрасова, В. Колісника, Е. Хазова, І. Умнової, Роналда Дворкіна та ін., наукові статті, доповіді, статистичні дані, судова практика.

Робота складається із титульної сторінки, змісту, вступу, 3 розділів, 8 пунктів, висновків, резюме на українській та англійській мовах, списку використаних джерел. Кількість сторінок без врахування титульної сторінки, резюме та списку використаних джерел: 68. Загальна кількість сторінок: 81.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА.

1.1 Історія виникнення інституту прав людини.

Основи явища, яке зараз називають правами людини, беруть свій почин з найдавніших часів людської історії. Ще в прадавніх віруваннях та міфах можна зустріти ідеї про цінність людського життя, повагу до інших та рівність людей. Корені ідей про наявність у людей невід’ємних прав можна зустріти ознайомлюючись із стародавніми традиціями різних народів та вивчаючи різноманіття їх культур. Окрім цього, зачатки сучасних демократичних принципів, основною фабулою яких (крутяться навколо) є права людини можна зустріти і в релігійних писаннях, зокрема в Біблії. Момент виникнення поняття прав людини можна ототожнити з моментом створення соціуму як такого. Чому? Цінності, втілені в поняття прав людини є своєрідною реакцією на потреби людей у визначенні свого місця серед інших та безпосередньо пов’язані з питаннями забезпечення справедливості. Кожна епоха вносила свої корективи у розуміння сутності і загально визнаний набір прав і свобод людини. Так, античний раб вільніше первісного дикуна, середньовічний кріпак вільніший античного раба, а найманий робітник раннього буржуазного суспільства вільніше середньовічного кріпака.

Основу концепції терміну «права людини» в нашому теперішньому розумінні розробили мислителі та правителі ще до епохи античності, до Стародавньої Греції та Римської Імперії. Мислителі того часу стали замислюватися над взаєминами особистості і держави Стародавні філософи, такі як Аристотель, писали про права громадян на власність та участь у громадських справах. Щоправда, ні стародавні греки, ні римляни не мали концепції універсальних прав – рабство вважалося цілком природним. [14] Аристотель, аналізуючи сучасне йому суспільство, крім того наділяв особистість деякими правами, насамперед

політичними. Вперше з'явився термін «рівність». Але яке це було рівність і для кого?

Як зазначає Е.А. Лукашева, «спираючись на джерела діючого права, римські юристи в своєму трактуванні прав індивідів інтерпретували сформовані правові норми в дусі їхньої відповідності вимогам справедливості (*aequitas*) і в разі колізій найчастіше змінювали стару норму з урахуванням нових уявлень про справедливість і справедливе право (*aequum ius*). Така правозахисна і правовстановлююча діяльність римських юристів забезпечувала взаємозв'язок різних джерел права і сприяла поєднанню стабільності і гнучкості в розвитку і оновленні юридичної конструкції прав індивіда як основного суб'єкта права».[15]

Першим же писаним кодексом законів за загальною думкою вважається Звід законів царя Хаммурапі, що був складений близько 2000 року до н.е в Месопотамії, в якому, крім того містились деякі права людини. Звісно, й до цього були інші законодавчі акти, наприклад, написи Урунімгіни, правителя Лагашу в XXIV столітті до н.е., які виступали проти незаконних поборів та за якими сироти та вдови захищалися від «сильної людини» [19] Однак, це та схожі джерела не мали зовсім або зазнали втрати текстуального вираження. Щодо Зводу законів царя Хаммурапі, то у ньому давалася обітниця «здійснювати в царстві справедливе правління, винищувати злих і жорстоких, не дозволяти сильним пригноблювати слабких, ... просвіщати країну і сприяти благополуччю народу... чинити суд у країні, щоб до пригнобленого виявити справедливість». [13]

Відомий дослідник стародавньосхідних цивілізацій С. Крамер так охарактеризував стан правосвідомості та правової освіти населення у Вавилонській державі: «Закон і правосуддя були основоположними поняттями для стародавніх шумерів як у теорії, так і на практиці. Археологи знайшли тисячі глиняних табличок із найрізноманітнішими юридичними текстами: договори, угоди, заповіти, векселі, розписки, судові постанови. У Древньому Шумері учні старших класів присвячували чимало уваги вивченню законів і наполегливо освоювали важкі та специфічні юридичні формули, а також переписували зводи законів і судові рішення». [20, с. 16]

Ще однією історичною згадкою є Маніфест царя Персії Куроша, що був складений близько 539 року до н.е. і визнавав права на свободу віросповідання, вибір професії, безпеку, свободу пересування, а також деякі соціальні та економічні права [22]. При цьому Курош визначив один із основних принципів сучасного права – люди можуть використовувати свої права за умови, що даними діями не будуть порушені права інших людей.

На кожному історичному етапі завжди знаходились певні особи, що виступали проти гноблення. З наближенням до сучасності дії та слова цих людей трансформувалися в програми соціальних дій, а іноді втілювалися конституції держав.

У VI столітті до н.е. архонт Солон розробив Конституцію (Закон XII таблиць), яка закріплювала деякі елементи демократії і встановлювала право на залучення до відповідальності державних чиновників. Внесок в розвиток громадянських свобод внесли римляни, які ввели поділ влади, прийняли і розробили ідеї природного права. Римські юристи створили вчення про природно-правової справедливості і справедливе право. Це вчення істотно вплинуло на формування і розвиток юридичної концепції прав і свобод людини.

Однак права, закріплені в законах стародавніх держав, ще не можна назвати правами людини в тому сенсі у повній мірі, в якому ми зараз розуміємо цей термін. Розподіл прав між різними класами і станами був нерівномірним, а сама людина ще не була повністю самовільною особистістю і грала в суспільстві ту роль, яка визначалася і диктувалась їй її соціальним становищем.

В середні віки в Європі відбулись спроби обмеження прав державця, визначення його повноважень та часткового надання його прав уряду. В 1215 році в Англії подібні спроби закінчились підписанням Великої хартії вольностей, що стала підґрунтям для становлення особистих і політичних прав і свобод людини і громадянина. Внаслідок даного документу, купці отримали право вільного пересування та торгівлі, а все вільне населення Англії не могло бути більше притягнуте до відповідальності тільки на основі усних показань та без залучення свідків. [16, с. 347]

Наступним вагомим кроком в процесі спроби побудови демократичного суспільства стало підписання і ратифікація Біллю про права 1689 року в Англії, який ще сильніше обмежив права монарха та визнав ще більше прав для громадян (в основному, для представників вищого класу). Зокрема, була введена незалежна від короля свобода виборів, слова та дебатів у парламенті, заборонялись накладення стягнень на майно без рішення суду, представникам протестантської віри було дозволено носити зброю для самооборони та забезпечувалась можливість подачі петицій монарху. [28]

В іншій частині світу процеси демократизації теж посилювались. На Другому Континентальному конгресі 4 липня 1776 року у місті Філадельфія, штат Пенсильванія був підписаний історичний документ – Декларація Незалежності Сполучених Штатів, якою британські колонії в Північній Америці оголосили незалежність від Великобританії. Базисом даного документу стала доктрина «природного права» (заснована Джоном Локом та Шарлем Луї де Монтеск'є). Вона проголошувала право людей на життя, свободу, рівність, прагнення до щастя, визнавала за народом право на повстання проти уряду, що порушує його права, і на створення нового уряду, тобто суверенітет народу. Декларація незалежності мала велике історичне значення, так як кликала на боротьбу з абсолютизмом і феодалними порядками. [17]. Продовженням ідей Декларації Незалежності стали Конституція США 1787 року із подальшими поправками та Білль про права 1791 року.

У XIX і XX століттях ряд проблем прав людини привернув широку увагу громадськості і став розглядатися на міжнародному рівні і оформлятися в письмовому вигляді. До цього періоду відноситься прийняття перших міжнародних угод, які стосуються прав людини. В Англії та Франції рабство було оголошено поза законом, а в 1814 році було підписано Паризький мирний договір між Великою Британією, Росією, Австрією, Пруссією та Людовіком XVIII, в якому одним із положень була зобов'язання Франції припинити повністю торгівлю рабами у своїй колоніях. Перші Женевські конвенції (1864 і 1929 рр.) позначали ще одне поле раннього періоду міжнародного співробітництва держав, а саме, початок

вироблення правил ведення війни. Зокрема, Конвенція встановила правила поведження з хворими і пораненими солдатами. Ідея захисту прав людей від правлячої влади отримала широке визнання. Окремі країни вже визнали важливість цих прав в письмовій формі, і описані вище документи стали передвісником багатьох нинішніх угод з прав людини. [18]

Після Першої світової війни була створена Ліга Націй, міжурядова організація, яка намагалася захищати основні положення прав людини, склад якої в різні часи налічував до шестидесяти країн. Однак, не досягнувши своїх цілей, зокрема, попередження і недопущення Другої світової війни, була розпущена. [21]

Друга світова війна і трагічний досвід тоталітарних режимів ініціювали якісний стрибок у розвитку інституту прав людини і громадянина, провідну роль у розвитку якого набуває міжнародне право. 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята «Загальна декларація прав людини». У ній декларується, які права належать людині за фактом народження і є незалежними від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Починаючи з 1950 року десятого грудня відзначається День прав людини. [23]

Також в 1950 році в Європі була підписана Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод. Головна відмінність цієї Конвенції від інших міжнародних договорів в області прав людини – створення реально діючого механізму захисту декларованих прав – Європейського суду з прав людини. [24]

Одні із останніх кроків міжнародного суспільства у розширенні поняття прав людини та їх переліку відбулись у 1966 році. Під егідою ООН були прийняті «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» і «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права». Вони і наступні документи затвердили міжнародний стандарт прав людини і громадянина та гарантії забезпечення цих прав, з метою їх закріплення у конституційному ладі держав-учасниць ООН. Як стверджує Шестаков, «включення одних прав не означає применшення, а тим більше заперечення інших прав і свобод людини і громадянина», а тому можна

вважати сформованими загальні принципи і концепцію сучасного розуміння прав людини. [25, с. 12] Саме на час прийняття цих пактів і припало закінчення багатовікової еволюції розвитку правових ідей.

Окрім цього, правам людини у минулому сторіччі також почали приділяти все більше уваги і на регіональному рівні. Не тільки на європейському та північноамериканському континентах були суттєві зміни, що призвели до настільки значної демократизації суспільства, а й, наприклад, і в Африці та Азії також були впроваджені стандарти та наглядові механізми, які суттєво вплинули на дотримання прав людини на відповідних територіях та які досі працюють.

1.2. Права людини: поняття, ознаки, класифікація.

В даний час кожен вчений чи науковець, що вивчав чи продовжує вивчаю теорію прав людини має своє визначення даного поняття. Однак абсолютна більшість із них пояснюють одну і ту ж концепцію різними словами, закладаючи однакові ознаки та особливості даного поняття. І разом з тим, усі беззаперечно згодні, що права людини має кожен і їх наявність не залежить від специфіки особистості.

Кожен має права однаково в силу своєї людськості, а останні являють собою юридичний показник нашої природи. При сучасному стані речей, права – це те, що робить нас людьми, визначає нас рівними серед інших, ілюструє наші можливості на задоволення своїх запитів. В своїй більшості, права людини мають підґрунтя у людських потребах та зображають можливості забезпечення людиною нормальної життєдіяльності організму і, окрім цього, допомагають нам під час взаємодії з іншими людьми та визначають наш рівний статус із ними.

Розглядаючи питання поняття прав людини, перш за все варто відзначити, що основний міжнародний орган сьогодні, – Організація об'єднаних націй , –

визначає права людини як свободи і можливості, що притаманні нашому природному стану і без яких ми не можемо називатись людьми. [26]

Теоретик права В. Протасов в свою чергу визначає їх як «об'єктивні по своїй сутності, невід'ємні, природні права, що належать людині в силу самої своєї людської природи» та вказує, що права людини являють собою певні соціальні зазіхання, заходи соціально-виправданої свободи індивіда, які розвиваються разом із еволюцією суспільства і соціалізацією людини. [27, с. 418]

В той же час, незважаючи на можливість констатації і фіксації прав людини як таких, тобто об'єктивно існуючих явищ, механізм їх втілення в життя, механізм виходу на поведінковий рівень досить складний. Обсяг прав людини, їх реалізація залежать від стану суспільства, рівня його розвитку і характеру організації, від того, в якій мірі права людини освоєні суспільною свідомістю. Ефективність реалізації прав людини залежить від їх нормативного оформлення, включення в тій чи іншій формі (як норм звичаїв, норм моралі, норм права та ін.) в систему нормативного регулювання суспільства. Концепція та забезпечений законом перелік прав в різних правових системах чи різних країнах не може бути однаковим. Так, в США, Україні та Саудівській Аравії, для прикладу, питання забезпечення прав людини стоять зовсім у різних площинах.

Тим не менш, загальні поняття та ідеї про права людини все ж набувають поступового поширення по світу та постійно доповнюються іншими вченими. Наприклад, В. Тертишник зазначає, що «право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності. Право виступає як засобом забезпечення свободи, так і істотним засобом обмеження неузгоджених з суспільними потребами і уявленнями людей про добро і справедливість рівня свободи й обсягу влади. Встановлювані заборони й обмеження повинні бути доцільними з погляду гарантій свободи, а отже, і справедливими.» [29]

Таким чином, у контексті цього дослідження права людини у широкому сенсі можна визначити як можливості та свободи, без яких люди не можуть жити гідно, вільно (політично, економічно, соціально та культурно) та справедливо в будь якій

країні чи державі незалежно від раси, місця народження, етнічної приналежності, релігії, статі або через будь які інші подібні міркування. Права притаманні людині від природи, гарантуються та захищаються державою без жодних винятків. Однак в даному ключі варто зазначити також і про випадки недотримання прав людини. Коли особі відмовляють у задоволенні свого права, незалежно від того, чи то це держава, чи недержавний суб'єкт, це порушення прав людини. Крім того, порушення прав людини відбувається не тільки при відмові у задоволенні у правах, а й в результаті певних дій, наприклад, у результаті незаконних арештів, вбивств, під час тортур, зґвалтувань, при прийнятті репресивних законодавчих актів, дискримінації тощо, що проводяться проти будь-якої особи, громади чи верств суспільства з боку держави чи недержавних суб'єктів з різних цілей, самими визначними з яких є придушення конкретного прагнення людини чи групи людей на задоволення своїх потреб або подібний спротив держави щодо вимог осіб про рівний рівень життя по відношенню до інших груп у цій країні.

Виходячи із поняття прав людини, основними їх характеристиками є те, що вони притаманні всім людям від природи, від самого факту що вони народились людьми і для їх набуття не потрібно, наприклад, купувати чи отримувати щось; є невідчужуваними (в межах правових меж); в рівній мірі застосовуються до всіх. Однак, проаналізувавши саму концепцію поняття та наукову літературу, можна виокремити та доповнити особливостями як ці, так й інші ознаки прав людини.

Наприклад, теоретики міжнародної правозахисної організації «The Advocates for Human Rights» визначають основними характеристиками прав людини те, що вони є універсальними (тобто належать всім людям), невідчужуваними (тобто не можуть бути відчужені чи відібрані), взаємопов'язаними (залежні одне від одного), нероздільними (не розглядаються окремо одне від одного), недискримінаційними (повинні дотримуватись без жодних упереджень чи винятків). [30] Подібні визначення характеристик прав людини спостерігаються і серед вітчизняних науковців, а тому можна стверджувати, що в цьому питанні світова спільнота дійшла одностайних висновків.

UNIVERSAL	Human rights <i>belong to all people.</i>
INALIENABLE	Human rights <i>cannot be taken away.</i>
INTERCONNECTED	Human rights <i>are dependent on one another.</i>
INDIVISIBLE	Human rights <i>cannot be treated in isolation.</i>
NON-DISCRIMINATORY	Human rights <i>should be respected without prejudice.</i>

Рис. 1. Основні ознаки прав людини («The Advocates for Human Rights»).

Вітчизняні науковці, наприклад, О. Скакун, Д. Белов, Ю. Бисага, М. Палінчак, визначають першою ознакою прав людини те, що вони є правовими можливостями взаємодії людини з іншими особами, соціумом та державою та показником соціального і правового рівня життєдіяльності людини як члена суспільства та суб'єкта права. [40, с. 99]

Однак, варто зазначити, що дані рівні залежать від характеру та особливостей соціо-економічного розвитку суспільства, представником якого є конкретна людина, і визначається її інтересом у взаємозв'язку з інтересами суспільства. Окрім цього, на рівні життєдіяльності також впливає мораль суспільства в конкретний період та ступінь свободи у визначеному соціумі. Правовий рівень життєдіяльності людини визначає її правові можливості щодо користування чи захисту своїх прав та обмежує в певній мірі свободу особи, визначаючи принципи, порядок та засади подібного користування та захисту.

Другою ознакою визначають природний характер прав. Людина володіє ними з народження та не потребує жодного дозволу на їх здійснення ні з боку держави, ні з боку будь-кого іншого, оскільки вони зумовлені природою та пов'язані з самим існування людини. Окрім цього, права людини не обмежуються приналежністю її до будь якої держави та не пов'язані з територіальною

юрисдикцією різних країн. [31, с. 2] Згідно із результатами загальнонаціонального соціологічного дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці із громадською організацією «Центр інформації про права людини» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні за період 2016-2018 рр, близько 48% українців вважають так само. [52, с. 15]

РОЗПОДІЛ ДУМОК ЩОДО ДЖЕРЕЛА ПРАВ ЛЮДИНИ (%)

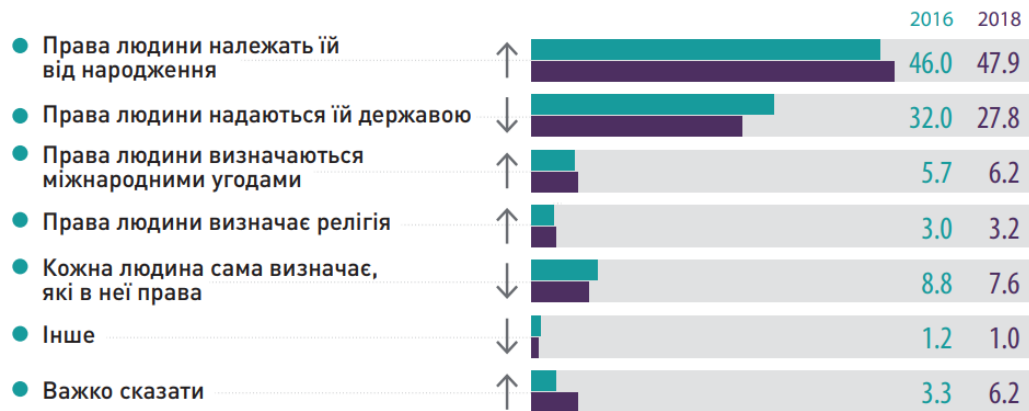

Рис. 2. Розподіл думок щодо джерела прав людини (%).

Наступною ознакою вітчизняні науковці виділяють невідчужуваність прав людини з боку держави, крім випадків тимчасового законодавчого обмеження у визначених випадках, наприклад, під час введення воєнного чи надзвичайного станів. [32, с. 347]

Слід відмітити, що дана характеристика міститься в абсолютній більшості класифікацій ознак прав держави. Сутність поняття невідчужуваності прав людини та настільки значної необхідності у визначенні даної ознаки лежить на поверхні: хоча й держава або міжнародна спільнота передбачила перелік прав людини та визначила порядок захисту порушених прав, люди мають їх від природи, держава не надавала їх людині, а тому й не може відчужити. Якщо ж держава все таки обмежила права людини, остання має право на відшкодування. Зокрема, згідно положень статті 56 Конституції України, «кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень». [1, ст. 56] Дана риса, окрім цього, підтверджує існування вказаної вище взаємозв'язаності ознак прав людини, оскільки на пряму пов'язана з другою характеристикою, а саме з природним характером прав людини.

Четвертою ознакою зазвичай визначають те, що права людини є необхідними для задоволення основних потреб, пов'язаних з нормальним існуванням та розвитком людини.

В даному випадку науковець звертає нашу увагу вже на конкретні права людини, визначені як в Конституції України та і в міжнародних документах. Так, наприклад, в статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1966 року зазначається, що держави-учасниці пакту «визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді.» [4]

Наступною ключовою рисою прав людини їх загальність та рівність для всіх людей. При цьому застосовується принцип недопущення дискримінації на будь якій підставі. Дана ознака виражена, зокрема, і в Конституції України, у статтях 21 та 24 якої вказується, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» та «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.» [1, ст. 21; 24]

Не можна заявити достовірно, що цей перелік є достатнім для визначення суті поняття прав людини, що і стало результатом того, що іноді деякі науковці його розширюють та дають свої додаткові варіанти рис, притаманних правам людини як

поняттю. Так, О. Кутафін та Е. Козлова вказують також на їх особливу значущість та вразливість у порівнянні з іншими категоріями прав та свобод, звертають увагу, що права людини є необхідними останній для охорони свого життя, свободи та гідності та не впливають із інституту громадянства. Крім того, на їх думку, права людини є в свою чергу також міжнародними стандартами, тобто мають характер універсальності та всеосяжності. [33]

Однак на мою думку, додані науковцями риси впливають із вказаних вище ознак та не можуть бути визнані автономними та достатніми. Більш того, я пропоную додати ще одну рису, а саме мінливий характер прав людини. Якщо поринути в історію генезису та еволюції поняття прав людини, можна замітити, що сутність даного поняття та закладені в нього характеристики за весь час постійно зазнавали змін. В одну епоху права людини не мали ознаки рівності всіх людей, в іншу набули її, в один час не було передбачено можливості захисту своїх прав, в іншу така можливість з'являється. І що буде відбуватись надалі, невідомо, однак вірогідність того, що концепція прав людини може бути переосмислена в наступні декілька десятків років чи сторічч, надзвичайно висока, особливо якщо врахувати досягнення людини в кібернетиці.

Переходячи до класифікації прав людини, слід зазначити, що термін «права людини» використовується для позначення широкого спектру прав, починаючи від права на життя до права на культурну ідентичність. Вони передбачають усі елементарні передумови гідного існування людини. Ці права можна упорядкувати та вказати різними способами. Наприклад, на міжнародному рівні іноді розрізняють громадянські та політичні права, з одного боку, та економічні, соціальні та культурні права, з іншого, однак використовуються й інші класифікації. Зрозуміло також, що різні категорії значною мірою перетинаються між собою.

Англійський філософ Ісайя Берлін поділяв права людини на позитивні та негативні, залежно від характеру свободи, відображеної в правах або юридичних свободах. Позитивні права закріплюють обов'язки різних осіб, в тому числі держави, здійснювати певні дії щодо особи в рамках забезпечення її необхідними

правами (наприклад, право на охорону здоров'я та медичне страхування, відповідний життєвий рівень, соціальний захист, освіту, правничу допомогу і т.д). Негативні права встановлюють обов'язки держави та інших людей утримуватись від тих або інших дій у ставленні до особи, що може порушити її права. Держава в таких умовах охороняє особу від небажаних втручань і обмежень, що порушують їх свободу. Такими правами, наприклад, є право на свободу слова, віросповідання, право на життя, повагу до гідності, особисту недоторканність та свободу, таємницю листування і т.д. Варто визнати, що даний поділ є одним із загальноприйнятих науковою спільнотою. [34]

Однією із поширених класифікацій також є згаданий вище поділ прав людини на громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права, викладений в роботах таких науковців як, наприклад, Ю. Ноговіциної, В. Тертишника, Д. Белова, Ю. Бисаги, М. Палінчака та, окрім цього, визнається міжнародною спільнотою, зокрема ООН та законодавчими органами багатьох країн. Іноді до цієї класифікації також додають екологічні та особисті права.

Політичні та громадянські права нероздільно пов'язані між собою і в першу чергу пов'язані з механізмами побудови влади у державі, участю людини та громадянина у громадському та державному житті, проведенні голосувань з приводу прийняття чи зміни законів, визначення керівного складу держави. Вони включають свободу вираження поглядів, свободу зібрань та створення громадських організацій, право брати участь в управлінні своєї країни, право вибирати або бути обраним на виборах в органи державної влади, голосувати на референдумах і т.п.

Економічні права забезпечують умови, необхідні для процвітання та добробуту як всієї системи загалом, так і кожної особи окремо. Економічні права включають, наприклад, право власності, право на вільний вибір місця праці та на справедливу заробітну плату, розумного обмеження робочого часу, профспілкові права.

Соціальні права – це права, що забезпечують необхідний та достатній рівень життя, включають права на охорону здоров'я, житло, соціальну допомогу і т.п. Крім

того, у визначених випадках, вони є гарантією для людини у певних випадках, наприклад, при виході на пенсію, втраті годувальника, отриманні інвалідності, безробіття.

Культурні права – це права людини, які спрямовані на забезпечення доступу до культури та її складових в умовах рівності, дотримання гідності людини та недискримінації. Крім того їх метою є надання можливості людині самій вибирати, в якій із її сфер вона хоче приймати участь. Ці права пов'язані з такими темами, як мова, освіта, культурно-мистецька продукція, участь у культурному житті, культурна спадщина, право інтелектуальної власності, авторські права тощо.

Крім даних класифікацій, різними вченими було запропоновано безліч інших. Наприклад, А. Колодій та А. Олійник розділяли права людини також за часом здійснення на постійні та тимчасові, за суб'єктивним складом на права людини та права громадянина, за колом осіб на загальні, спеціальні та виняткові. [35, с. 119]

О. Скакун також поділяла права людини за значенням їх для особи на основні, або ж життєво необхідні та допоміжні, які надають лиш додаткові можливості. [32, с. 348]

Однак дані класифікації я вважаю похідними від описаних спершу, або ж загально-соціальними, внаслідок чого відпадає можливість їх практичного застосування при розгляді поставленої проблеми.

1.3. Гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні.

Всі права і свободи є безпосередньо діючими, однак, одного їх закріплення в Конституції та міжнародних актах недостатньо, необхідний механізм їх реалізації. Створені механізми реалізації прав людини в юридичній науці і називають гарантіями. Хоча й стаття 3 Конституції України визнає людину найвищою соціальною цінністю в суспільстві, однак дійсність постійно ілюструє приклади

недотримання даної норми, в тому числі, і через відсутність дієвих механізмів реалізації людьми своїх прав та свобод та захисту своїх порушених інтересів. А тому вивчення даної проблеми і її вирішення є одним із наріжних каменів удосконалення сучасної України.

Вітчизняні науковці здебільшого сходяться в питанні визначення поняття гарантій реалізації прав людини. Так, як зазначає М. Цвік, гарантіями прав і свобод людини і громадянина є «система загальних (політичних, економічних, духовних та інших) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень». [36, с. 456]

П. Рабінович і М. Хавронюк в свою чергу пропонують свій варіант визначення та вказують, що «гарантії реалізації права і свобод людини та громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина» [37, с. 246].

В юридичній науці прийнято характеризувати гарантії реалізації прав людини з точки зору їх класифікації. У вітчизняному праві прийнятим вважається поділ гарантій на загально-соціальні та спеціально-юридичні. Під загальними гарантіями розуміють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, усунення можливих причин і перешкод для їх неповного або неналежного здійснення, захист прав і свобод від можливих порушень. У свою чергу, спеціальні (юридичні) гарантії визначають як правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються їх порушення та поновлюються порушені права [41, с. 132].

Серед загально-соціальних зазвичай виділяють політичні, економічні та духовні гарантії. Варто відмітити, не всі виділяють духовні гарантії на пост-радянському правовому полі, однак українські вчені все ж схильні в даному питанні до одностайності. Іноді їх називають також культурними або

ідеологічними гарантіями. С. Некрасов, в свою чергу, визначає такий розподіл гарантій:

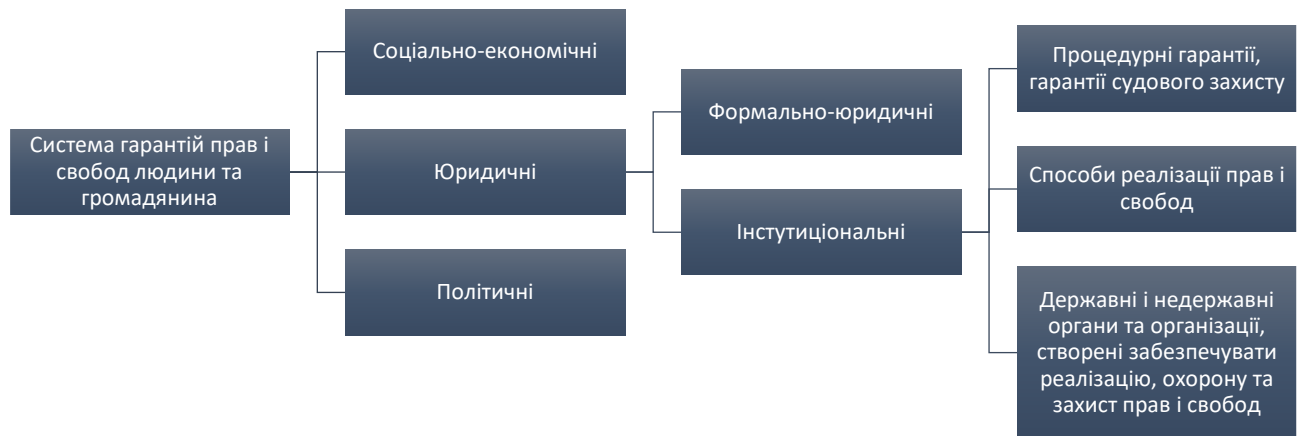

Схема 1. Класифікація гарантій реалізації прав і свобод людини та громадянина за С. Некрасовим. [38, с. 92]

Переходячи до характеристики вказаних вище понять, політичними гарантіями, на думку М. Цвіка, виступають основні ознаки демократії – політичний плюралізм, багатопартійність, сформована на демократичних засадах виборча система. Дані риси демократичного режиму, на переконання вченого, надають змогу громадянам впливати на проведення державної політики та брати активну участь в управлінні державними справами, внаслідок можливості бути обраними. [36, с. 456] Окрім цього, можна додатково вказати, що високий рівень політичної культури влади, особистості та різних інститутів громадянського суспільства також може виступити політичною гарантією реалізації прав людини. Якщо народ не усвідомлює повністю свої права, порядок їх реалізації, то виникає вірогідність того, що цим зможуть скористатись представники влади або інші особи у своїх інтересах. У випадку з Україною можна провести паралель із країнами Європейського Союзу. В Україні випадки порушення прав людини відбуваються постійно, значна частина

норм конституції, що передбачають права людини, носить декларативний характер та просто не може бути виконана. В Європі ситуація протилежна. І якщо порівняти стан правосвідомості українців та, для прикладу, німців, можна зрозуміти чому так відбувається.

Економічними ж гарантіями прав і свобод людини і громадянина виступають соціально-ринкова економіка, рівність форм власності, свобода зайняття підприємницькою діяльністю, високий рівень продуктивності праці та економічного розвитку суспільства. [36, с. 456] С. Некрасов до вказаних вище економічних гарантій додає ще стабільність економіки, ефективність податкової системи та збирання податків. Результатами належного стану визначених речей і стає ефективне здійснення особистих, політичних, соціально-економічних і культурних прав і свобод, а крім відбувається якісне виконання різних соціальних програм. [38, с. 94]

Духовні гарантії виступають як ідеологічні уявлення про місце людини в суспільстві. Такими гарантіями, зокрема, є визнання людини найвищою соціальною цінністю, система цінностей в суспільстві, повага до права, забезпечення законності.

Серед спеціально-юридичних гарантій також виділяють різні групи. Наприклад, Тертишник В. поділяє їх на юридичні, процедурні, інституціональні. [39, с. 854] М. Цвік виділяє тільки юридичні та інституціональні. [36, с. 457] У Некрасова же процедурні є підвидом інституціональних, а інституціональні є видом юридичних. [Схема 1]

Юридичні гарантії – це власне правові засоби та способи реалізації та захисту прав і свобод. Такі засоби містяться безпосередньо в положеннях нормативно-правових та міжнародних актів. На думку Остапенка В., відмінність юридичних гарантій від інших видів гарантій полягає в тому, що «якщо економічні, політичні, соціальні, організаційні та духовні гарантії є передумовою реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, то юридичні гарантії спрямовані на конкретне (безпосереднє) здійснення прав, свобод і обов'язків людини та їх охорону від протиправних посягань і порушень». [42, с. 4] До юридичних гарантій можна

віднести юридичні обов'язки, засади юридичної відповідальності, норми матеріального та процесуального законодавства. Особливе місце займають конституційні гарантії прав людини. До таких належать: право на судовий захист, право на оскарження в суді рішень, дій чи без діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб (ст. 55), право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діяльністю чи бездіяльністю (ст. 56), право знати свої права і обов'язки (ст. 57), неможливість зворотної дії закону, що встановлює або посилює юридичну відповідальність за правопорушення (ст. 58), право на юридичну допомогу, у тому числі і безкоштовну (ст. 59), неможливість бути двічі притягненим до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення (ст. 61), презумпція не винуватості (ст. 62) [59]

Інституціональні гарантії полягають у наявності спеціально уповноважених органів влади, що мають виступати в ролі гаранта. Згідно положень Конституції України, до таких належать:

1. Верховна Рада України, яка визначає права і свободи людини й громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадян, приймаючи закони України (ст. 92);
2. Президент України, який є гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина (ст. 102);
3. Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що вживають заходи щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (ст. 116);
4. Місцеві державні адміністрації, які забезпечують дотримання прав і свобод громадян на регіональному рівні(ст. 119);
5. Суди, які зобов'язані захищати права і свободи людини й громадянина, у тому числі Конституційний Суд України (ст. 55);
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і

громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі; [2, ст. 1]

7. Органи місцевого самоврядування або територіальні громади села, селища, міста безпосередньо (ст. 143);

8. Адвокатура, яка діє для надання професійної правничої допомоги (ст. 131 з позначкою 2);

9. Політичні партії і громадські організації, у які мають право на об'єднання громадяни України для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ст. 36);

10. Міжнародні судові установи та відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55). [1]

Окремо можна визначити міжнародні гарантії серед інституціональних. Згідно положень статті 55 Конституції України, «кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». [1, ст. 55] Такими міжнародними структурами можуть бути Європейський суд з прав людини, Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН проти катувань, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок тощо, а також органи Ради Європи, уповноважені здійснювати захист прав людини. Окремо варто виділити виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини на території України, оскільки це єдиний орган із перелічених вище, за невиконання рішень якого відповідною службовою особою встановлюється кримінальна відповідальність згідно статті 16 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». [3, ст. 16] В той же час для виконання рішень по індивідуальним скаргам у комітети ООН в Україні не створено жодних правових інструментів, і це вважається однією із дуже зручних шпарин для відповідних службових осіб, щоб не виконувати дані рішення. Таким чином, як зазначає Л. Богачова, «порівняльне дослідження джерел міжнародного та національного права свідчить про те, що за змістом гарантії прав людини, передбачені українським

законодавством, зорієнтовані на європейські правові стандарти. Суттєві відмінності спостерігаються у механізмах реалізації таких гарантій. Якщо в межах європейського правового простору вони є дієвими, доступними та ефективними, то Україна робить тільки перші кроки в напрямі надання їм реального характеру. Запозичення позитивного досвіду європейських країн у забезпеченні прав». [77] Однак, насправді, гарантування практичної реалізації, захисту прав і свобод людини на території України ще перебуває на доволі низькому як правовому, так і загальнокультурному рівні.

РОЗДІЛ 2. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.

2.1. Способи та механізми захисту прав людини в Україні.

Термін «механізм» широко вживається в теорії прав людини. В даний час в науковій літературі найбільш часто зустрічаються поняття «механізм захисту прав і свобод», «механізм забезпечення прав і свобод» і «механізм обмеження прав і свобод». На думку Є. Хазова, термін «механізм» «вказує на наявність «вузлових» елементів системи конституційної гарантованості реальності і здійсненності прав і свобод особистості, що призводять в дію всю цю нормативно-правову систему, що перетворює її в реально діючий і безперешкодно функціонує процес». [43, с. 28]

Захист прав людини здійснюється на міжнародному і національно-правовому рівні. Міжнародно-правовий захист прав людини – це сукупність правових актів, що захищають права людини, спрямованих на боротьбу з міжнародними злочинами в сфері прав людини, з дискримінацією і необхідністю захисту окремих категорій фізичних осіб. В їх основі стоїть зобов'язання по дотриманню державами прав і свобод людини всіх осіб незалежно від раси, статі, мови, релігії і т.д., і закріпленими за допомоги міжнародних норм. В основі міжнародних договорів і конвенцій з питань, що відносяться до прав людини, знаходяться такі загальновизнані принципи як повага суверенітету держави і неприпустимість втручання в їх внутрішні справи, самовизначення народів і націй, принципи заборони дискримінації та рівноправності всіх людей, дотримання основних прав і свобод в будь-якій ситуації, в тому числі збройних конфліктів. [44, с. 193]

Національний механізм захисту відображає в собі захист прав і свобод людини всередині певної держави. Поряд з цим, існують також механізми захисту на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях. Окрім цього, можна виділили додатково федеральні механізми, що існують в основному в державах з федеративно-територіального устрою (Російська Федерація, Індія, США, Німеччина і т.д.) або при наявності автономних територій. Місцевий механізм захисту прав і свобод людини і громадянина може здійснюватися на конкретній

території, адміністративно-територіальній одиниці, наприклад, на муніципальному рівні.

Між цими механізмами існує певний взаємозв'язок і підпорядкованість. Згідно положень Конституції України, людина має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій тільки після використання всіх національних засобів юридичного захисту, членом або учасником яких є Україна. [1, ст. 55] Таким чином можна сказати про певне обмеження у використанні міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, оскільки особа змушена пройти всі можливі національні інстанції перед тим, як звернутись до міжнародних органів, на що може піти дуже багато часу. Так, щоб подати скаргу до Європейського Суду з прав людини, потрібно спочатку пройти всі судові інстанції, на що в сучасних реаліях перевантаженої судової системи можуть піти роки, спробувати відновити своє порушене право в адміністративному порядку зі всією ієрархією державних службовців і їх керівників та використати інші можливі методи.

Як зазначалось вище, до міжнародних органів, в які можна звернутись щодо захисту своїх порушених прав, належать Європейський суд з прав людини, Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН проти катувань, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет ООН з економічних і соціальних прав, Комітет з прав дитини та інші. Більш того, Україна може захищати права своїх громадян в Міжнародному суді ООН, а також можна звертатись до Комісара Ради Європи з прав людини, якого обирає Парламентська асамблея. Окрім цього, за певних умов, зазвичай в результаті національної приналежності, особа може також звернутись до Африканської комісії і Африканського суду з прав людини, Міжамериканської комісії і Міжамериканського суду з прав людини. Особи мають право звертатися до таких органів у разі порушення їх прав особами, що виконують функції держави, що спонукає держави не порушувати права людини, щоб не бути залученими до відповідальності. Також можна згадати Міжнародний кримінальний суд, запроваджений Римським статутом 1998 року, який Україна хоч і підписала у 2000

році, однак досі не ратифікувала, незважаючи на той факт, що за останні декілька років відбулась військова окупація значної території нашої держави та в результаті збройних конфліктів ми понесли значні втрати військового та цивільного населення. Внаслідок цього факту, Україна не має права звернення до даної установи з питань захисту прав українців.

Однак не лише звернення до міжнародних органів є можливими способами захисту своїх прав та свобод. Міжнародна спільнота підготувала та ухвалила безліч міжнародних актів, положення яких особа може використати та на які може посилатись за наявності відповідного порушення права. До таких відносяться Загальна Декларація Прав Людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 рр. Пакти, разом з факультативними протоколами до них і Загальною декларацією прав людини, становлять, як прийнято його називати, Міжнародний білль про права людини. Також для захисту своїх прав можна використовувати, Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 року, Конвенцію про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 року, Конвенцію про політичні права жінок 1952 року, Конвенцію про статус біженців 1951 року, Стамбульську Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства 2011 року, Європейський соціальний статут 1961 року, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, Конвенцію про права дитини 1989 року та безліч інших. [45, с. 8]

Переходячи до національних способів та механізмів захисту прав людини, доступних в Україні, необхідно зазначити в першу чергу, що основним інструментом, згідно Конституції України (крім самої Конституції та всього законодавства України) є звернення до суду. [1, ст. 55] Воно все ще залишається основним, однак не єдиним, оскільки із загальної теорії права можна виокремити також інший вид юрисдикційного захисту своїх прав – адміністративний та окремо від інших – самозахист, а також вдатись до інших механізмів. Повертаючись до теми судового захисту своїх прав, доцільним буде відмітити, що не тільки в судах загальної юрисдикції особи можуть захищати свої права та інтереси. Кожен також

має право подавати конституційну скаргу безпосередньо до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність Конституції України Закону України, або його окремих положень, що застосований в остаточному судовому рішенні у справі того, хто її подає. [4, ст. 55]

Наступним способом виступає звернення до державних та місцевих органів державної влади до та органів місцевого самоврядування. Даний процес регулюється Законом України «Про звернення громадян» та передбачає особливий порядок подачі таких звернень та отримання відповідей на них. Особа може подати його усно, письмово або за допомогою електронного зв'язку як сама, так і з іншими людьми разом (колективне звернення). При цьому Закон передбачає можливість подачі особливої форми колективного звернення – електронної петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування. [5, ст. 5] Більш того, можна також звертатись до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини із скаргами, заявами, запитами чи пропозиціями.

Окрім цього, існують численні громадські організації, що також займаються захистом прав та свобод людини, наприклад, ГО «Новус», Молодіжна ГО «Ідейна варта», Правозахисний центр «Поступ», УГСПЛ, ГО «Маю Право» тощо. [46] Більшість із них діють на певній території, наприклад, в межах одного регіону або міста, або ж здійснюють захист однієї або декількох груп людей, наприклад, дітей, жінок, шахтарів, спортсменів і т.д. Допомога громадських організацій в сфері захисту прав людини може мати різноманітний вираз: надання правової допомоги, допомога з оформленням документів, представництво особи в органах державної влади, поширення інформації про права людини та їх захист, пред'явлення вимог до державних органів, проведення різноманітних кампаній.

Можна також одним із способів захисту своїх прав визначити звернення особи до правоохоронних органів. Зміст цього терміну міститься у статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та включає «органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони

державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.» [6, ст. 2] Особи можуть звертатись до них в разі протиправних посягань на них та їхнє майно чи загрози такого посягання, при виявленні порушення законодавства, в тому числі, і Конституції України. Крім того, дані органи підтримують громадський порядок та безпеку, в результаті чого особи можуть безперешкодно користуватись своїми правами.

Окремим способом захисту прав людини чи громадянина виступає самозахист. Будь яка особа має право самостійно захищати свої права і свободи не забороненими законом засобами та способами в разі порушення, посягання чи загрози такого порушення чи посягання. Іноді в дане поняття вкладають дії особи щодо її звернень до державних чи міжнародних органів, судів, правоохоронних органів, громадських чи правозахисних організацій. Так вважають, наприклад, Г. Свєрдлик, Ю. Басін, А. Діденко та ін. Однак на мою думку, що воно виступає окремим засобом та незалежне від інших суб'єктів, до яких особа може звернутись за захистом своїм прав людини. Оскільки поняття захисту прав людини не має основи та нічого не означає на практиці без поняття порушення прав людини чи посягання на них, пропоную в даному випадку не розділяти їх, а навпаки зосереджувати увагу на їх причинно-наслідковому зв'язку. Як особа самостійно може захистити свої права у випадку їх порушення? Першим кроком може бути протидія. Вербальна, фізична, конклюдентна, залежно від особливостей ситуації та що буде ефективнішим в кожному окремому випадку. Насправді, за допомогою однієї із вказаних форм протидії особа може навіть попередити порушення її прав або прав іншої людини. Наприклад, роботодавець хоче зменшити особі заробітну плату і встановити її нижче рівня мінімальної заробітної плати, визначеної законодавством, в результаті чого може бути порушене право особи на працю. Особа, якій роботодавець це заявив, звісно може звернутись до державних органів чи громадських організацій, однак одним із можливих способів може виступити також і розмова з даним роботодавцем, в ході якої особа пояснить, що він порушує,

чим це йому загрожує і які можуть бути наслідки.. І протиправні дії в її сторону на цьому можуть закінчитись, просто внаслідок висловлення свого незадоволення. Розглянемо ще одну ситуацію, в якій уже фізична протидія може захистити право людини від посягання: одна особа намагається незаконно проникнути в житло іншої, яка це замітила. Остання скручує порушника за допомогою фізичної сили (в межах необхідної оборони), чим зупиняє протиправне посягання.

Ще одним методом самозахисту я визначаю самостійне відновлення свого порушеного права. Даний спосіб має деякі переваги над юрисдикційними механізмами захисту прав людини, зокрема, може відновити порушене право набагато швидше, оскільки не потрібно звертатись до різних органів чи залежати від інших людей; і може бути ефективнішим, оскільки найбільш заінтересованою особою при даному відновленні виступає особа, права якої і порушили. Особа може так відновити, для прикладу, своє право на мирні зібрання, володіння, користування чи розпорядження своєю власністю, безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо.

Окремо можна виділити способом захисту прав людини звернення до засобів масової інформації. Подібне звернення внаслідок поширення даного факту серед безлічі людей може бути надзвичайно корисним, оскільки під суспільним тиском захистити своє право чи відновити його після порушення може бути простіше, чим в результаті звернення до юрисдикційних органів. Однак не лише звернення сприяє захисту прав людини, а й сама по собі просвітницька діяльність ЗМІ. Як показують статистичні дані, абсолютна більшість українців отримують інформацію про права людини, способи їх захисту та стан їх дотримання із різноманітних засобів масової інформації. Так, у 2018 році для 62,9% українців телевізійні програми все ще являються пріоритетним джерелом отримання інформації про права людини, для 37% це інтернет-сайти, а для 20,6% – газетні видання. [52, с. 80]

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ, СТАН ЇХ ДОТРИМАННЯ, СПОСОБИ ЗАХИСТУ (%)

Рис. 3. Джерела інформації про права людини, стан їх дотримання, способи захисту (%).

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, що людина в Україні має досить багато механізмів захисту своїх прав, до яких вона може звертатись не тільки окремо, а й використати можливості декількох із них одночасно. Не завжди використання якогось із них може дати результат, а тому при захисті прав людини в Україні доцільно використовувати комплексний підхід.

2.2. Теоретичні та практичні проблеми реалізації та захисту прав людини в Україні.

Як зазначив теоретик права Роналд Дворкін, проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини за останні декілька десятиріч «набули світового масштабу та нині займають перше місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у будь якій державі та будь якому

суспільстві на земній кулі». [47, с.94] В Україні дане питання стоїть особливо гостро, населення нашої країни не вірить в те, що основне твердження Конституції України про визнання людини, її життя, здоров'я, безпеки, недоторканності, честі та гідності найвищою соціальною цінністю має втілення у об'єктивній реальності. [1, ст. 3] Дана норма, на думку великої кількості українців, не зображує сучасну спрямованість нашої держави та рівень її відповідальності перед людиною за свою діяльність та діяльність кожного представника влади, в результаті чого іноді виникають сумніви у демократичності нашого устрою [48]. І в цьому певно полягає перша з проблем нашої Конституції та частини законодавства загалом – воно існує тільки на папері і становить собою сукупність закликів та декларацій. Крім вказаної проблеми регламентації, існують й інші, однак відносяться вони вже до реалізації та захисту. На мій погляд, це:

- відсутність визначення в законі інструментів та порядку реалізації норм законодавства;
- побудова частини тексту законодавства таким чином, що суть, яка була закладена в норму, видозмінюється на практиці в результаті недосконалості формулювання.

Повертаючись до першої теоретичної проблеми, варто зазначити, що багато положень, що передбачають права людини, просто не працюють або працюють не у правильному ключі і це відбувається не внаслідок порушення норми. Проблема наявності права тільки в тексті закону в своїй більшості виражається у тому, що хоч держава і надає таке право особі, частина змісту закладеного в нього ігнорується або ж на нього накладається обмеження, виняток з правила тощо, що за певних обставин може унеможливити виконання особою своїх прав. Основою проблеми в даному випадку виступає те, що законодавець визначає в нормі про право обмеження, яке можна сильно широко трактувати. Для прикладу, стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань, а, окрім цього, в тексті норми також вказується, що «здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою

запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя». [1, ст. 34] Фактично виходить ситуація, що дане право за багатьох випадків стає неможливим для реалізації. Одним з таких випадків може стати подібне становище: особа бажає висловитись публічно про свій негативний досвід вирішення спору за допомогою судової системи, однак законодавець на даному етапі забороняє їй це робити, оскільки подібне висловлювання своєї думки може підірвати авторитет правосуддя. Хоча і можна допустити, що подібні обмеження майже в кожній нормі про право стоять на варті захисту громадського порядку, основ національної безпеки, однак часто вони значно обмежують саме право і може здатись, що його просто не існує.

Друга проблема, відсутність визначення в законі інструментів та порядку реалізації норм законодавства, добре ілюструється такою ситуацією: в результаті проведення АТО/ООС на частині Донецької та Луганської областей багато людей понесли матеріальні збитки та за законом, а саме за ст. 19 Закону України «Про боротьбу із тероризмом», мають право на відшкодування, тобто можуть розраховувати на соціальний захист від держави, яка надала їм таке право в Основному законі. Однак механізму реалізації цього права просто не передбачено ні в даному законі, ні в будь-якому іншому. Окрім цього, законодавство не містить механізму оцінки завданої шкоди та методології визначення розміру відповідної грошової компенсації за збитки, спричинені внаслідок терористичних актів чи бойових дій. [49, с. 10] Таким чином люди не можуть отримати відшкодування та їх право фактично порушується тільки в результаті того, що законодавець не визначив порядок такого відшкодування. І жодної відповідальності держава в такому випадку не несе, оскільки і такого механізму не передбачено. І так відбувається часто – законодавець передбачає можливість людині мати право на щось, однак на самому факті володіння цього права все і закінчується, оскільки способу реалізувати його особі не надали.

Третя проблема, побудова частини тексту законодавства таким чином, що суть, яка була закладена в норму, видозмінюється на практиці в результаті недосконалості формулювання, тісно пов'язана з першою, оскільки її практичне вираження приносить схожі результати. Візьмемо для прикладу статтю 57 Конституції України, яка визначає, що до відома населення мають бути доведені закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян у порядку, встановленому законом. [1, ст. 57]. Порядок, встановлений законом на практиці, як нам відомо, передбачає обнародування нормативно-правових актів у виданнях Верховної Ради «Відомості Верховної Ради України» та газеті «Голос України». Для наочності, «Відомості Верховної Ради України» виходять в друк накладом в 17 000 примірників та коштують значно дорожче звичайного журналу. [53] Таким чином тільки 17 000 людей із більш чим 42 мільйонів українців дізнаються про закони, що змінюють їх права, з даного джерела, що навряд чи можна назвати повноцінним доведенням до відома населення відповідного закону. Фактично до відома населення доводять закони зовсім не вищезгадані видання, а недержавні засоби масової інформації.

Деякі вчені, наприклад, британський юрист Х. Харт та теоретик права Л. Фулер, визначають однією із теоретичних проблем реалізації прав людини відсутність повного і вичерпного переліку прав людини. [50, 51] Дане висловлювання можна зустріти часто також і в працях вітчизняних юристів про проблеми реалізації та захисту прав людини в Україні. Однак на мою думку, визначення такого переліку і стане проблемою. По-перше, в нашій країні прийняття такого кроку як складення повного списку прав, фактично неможливе через необхідність змінювати Конституцію (оскільки Основний закон нашої держави визначає, що список прав не є вичерпним) та, окрім цього, буде порушувати норми деяких міжнародних конвенцій, які підписала та ратифікувала Україна. По-друге, визначення повного переліку фактично обмежить людей наявним списком прав, а якщо з'явиться необхідність його розширити у майбутньому, це буде пов'язано з необхідністю змінювати Конституцію, яка є досить захищеним законодавчим актом в плані внесення змін до нього та за своєю сутністю передбачає сталий

характер. По-третє, визначення повного та вичерпного списку прав в законі в умовах сучасного суспільства спричинить негативну реакцію міжнародної демократичної спільноти та правозахисних організацій.

Переходячи до практичних проблем реалізації та захисту прав людини в Україні, варто зазначити, що їх перелік значно більший та при глибокому аналізі ситуації з дотриманням прав людини в Україні може розширятись та конкретизуватись. На мою думку, до основних практичних проблем, пов'язаних з реалізацією та захистом прав людини в нашій державі належать:

- низький рівень довіри до судової системи;
- суттєві проблеми виконання судових рішень;
- низький рівень правової культури та правосвідомості населення;
- недостача професіоналізму представників політичного та державного апарату та їх залежність від особистих інтересів певних осіб;
- відсутність результатів при спробі відновити порушене право в адміністративному порядку;
- складний законодавчий процес;
- низький рівень дотримання законності у суспільстві та державних органах, поширений правовий нігілізм.

До інших проблем можна також додати подачу громадянами України великої кількості позовів до Європейського суду з прав людини, що зображує справжній стан дотримання законодавства про права людини в Україні, відсутність доступу до деяких міжнародних механізмів, наприклад, до Міжнародного кримінального суду.

Розглядаючи першу проблему, варто звернутись спочатку до статистики. За даними загальнонаціонального соціологічного дослідження проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці із громадською організацією «Центр інформації про права людини» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні, менше 20% опитаних, що успішно захищали свої права, вважають судову систему ефективною. Серед числа усіх опитаних ця цифра ще менша. [52]

Уявлення про найефективніші способи захисту прав людини в Україні (%)

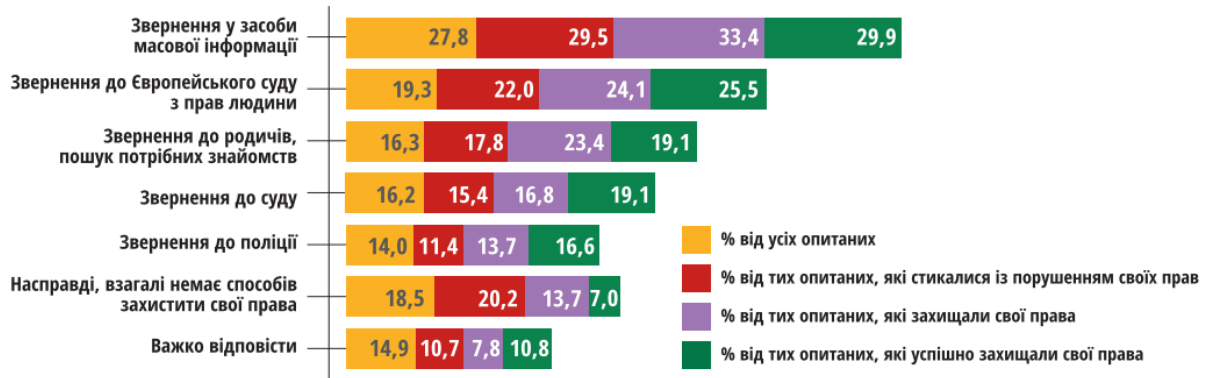

Рис. 4. Уявлення про найефективніші способи захисту прав людини в Україні у відсотковому відношенні, сукупна статистика за період 2016-2018 рр.

Судова система являє особу основний спосіб, наданий державою, для захисту прав людини. Однак, як показує соціологічне дослідження, люди більше надіються на засоби масової інформації та на допомогу близьких при захисті своїх прав. Хоча і звернення до Європейського суду з прав людини стоїть на другому місці, відсоткове відношення усіх, хто вірить в його ефективність практично таке ж, як і людей, які вважають, що немає жодних способів захистити свої права взагалі. Чому так відбувається? Судова система України не викликає довіри у пересічної людини в результаті групи чинників. По-перше, у свідомості середньостатичного українця присутнє переконання, що працівники судової системи схильні до одержання та вимагання неправомірної вигоди. По-друге, загальновідомими є факти затягування судового процесу. В даному випадку навіть не затягування внаслідок дій однієї із сторін мається на увазі, хоча і теж включається. В дійсності від подачі позовної заяви до заяву до першого судового засідання може пройти декілька місяців. Однак, внаслідок того, що судові справи в судах розглядаються по графіку, на кожному судову справу припадає не так багато часу і присутня висока ймовірність, що буде необхідним перенести судові засідання, ще на декілька місяців. Окрім цього, цей процес може значно затягнутись діями однієї із сторін, наприклад, постійними проханнями задовольнити клопотання, що не можуть бути виконані в судовому засіданні, наприклад, про витребування доказів, приведення свідка тощо; неявкою; проханнями перенести судові засідання у зв'язку з різними причинами, наприклад,

у зв'язку із виїздом за межі адміністративно-територіальної одиниці. І це тільки на першій стадії. Абсолютно такий же стан речей відбувається і в судах вищих інстанцій.

Ця проблема поступово переходить в наступну та нерозривно з нею зв'язана – складнощі виконання судових рішень. Загальновідомим є той факт, що більшість вирішених судових рішень не виконуються. Так, згідно звіту Міністерства юстиції України, у 2016 році кількість виконаних судових рішень у цивільних та господарських справах становила тільки 6%, збільшившись до 18% у 2017. [54] Виконавчі листи потрапляють до виконавчих органів і із різних причин не приводяться до виконання. Частково це розвантажується приватними виконавцями, однак ситуацію повністю не вирішує. Окрім цього, проблематика невиконання судових рішень українських судів є однією із самих поширених причин подачі українцями звернень до Європейського суду з прав людини.

Третя проблема, низький рівень правової культури та правосвідомості населення, через 28 років після проголошення незалежності все ще залишається відкритою, особливо при врахуванні процесів глобалізації та євроінтеграції, що нині відбуваються. Наочно це показується на прикладах та в порівнянні. Так, як зазначає Вержбицька, «якщо основне значення англійського терміна «freedom» полягає в свободі від зовнішнього втручання і ототожнюється з приватною сферою і правами людини, то російське слово «свобода» означає визволення від будь-якого утиску, яке відчувається як щастя» [56, с. 224]. В українській мові крім слова «свобода», існує також слово «воля», яке Новий тлумачний словник української мови пояснює як «відсутність обмежень, привілля». [57, с. 373] В таких дрібницях ми і відрізняємось від суспільств із дійсно високим рівнем правової свідомості та правової культури. Більш того, різниця також полягає в поділі суспільства. Прийнято вважати, що в Україні існує тонкий прошарок «інтелігенції», який в першу чергу відрізняється від звичайного населення наявністю високого рівня культурних та духовних цінностей, який належить до культурної еліти та становить собою не надто велику групу осіб. І який також в правовому плані має інтелектуальну перевагу. Однак, в західному суспільстві, подібна група ознак

притаманна значно більшій кількості людей, неважливо від їх походження, кольору шкіри та проживанні в сільській місцевості чи в містах, а високим рівнем правової культури володіє більшість. Для українця немає нічого злочинного у невикористанні свого виборчого права, аполітичності, однак для західної людини дані поняття являються заповітними. [55, с. 17]

Переходячи до проблеми недостатці професіоналізму представників політичного та державного апарату і їх залежність від особистих інтересів варто також сказати і про їх незаінтересованість у вирішенні проблем звичайних людей. Часто це пояснюється згаданим вище низьким рівнем правової культури, який також стосується і частини державних службовців, які працюють в органах, що можуть допомогти людині реалізувати свої права або захистити їх, іноді низьким матеріальним забезпеченням таких працівників, в результаті чого вони не бачать мотивації вирішувати чужі проблеми, а, окрім цього, існує думка, що такі особи працюють виходячи тільки зі свого інтересу, або інтересу наближених до них людей. Зрештою, ця проблема витікає з іншої, а саме недовіри до гілок влади.

П'ятою проблемою виступає відсутність результатів при спробі відновити порушене право в адміністративному порядку. Ця проблема нерозривно зв'язана з попередньою і виражається в деяких тенденціях при захисті свого права в такому порядку. Однієї із таких тенденцій виступає оформлення структури та змісту відповідей на заяви та прохання людей в рамках Закону України «Про звернення громадян». Надзвичайно поширеними є випадки, коли особа в своїй заяві просить посадову особу роз'яснити або вчинити певні дії, приводить цілий список в прохальній частині. Однак у відповіді, яку вона отримує згодом, міститься лиш стандартна коротка відписка, яка може не вирішувати навіть одного із порушених питань, не кажучи про всі загалом. Вважається, що свій обов'язок орган виконав, тобто надав відповідь, а сама відповідь має другорядну роль. Дана ситуація є особливо поширеною в разі порушень державними органами законодавства України або порушення ними прав особи.

Шостою практичною проблемою я визначив складний законодавчий процес. Дана проблема лежить на поверхні: щоб виправити ситуацію як із теоретичними,

так і з практичними проблемами реалізації та захисту прав людини в Україні необхідні зміни до законодавства, однак навіть якщо суб'єкт законодавчої ініціативи вирішить це зробити, пройде значна кількість часу та буде витрачено багато сил на подібну зміну.

Сьома проблема, низький рівень дотримання законності у суспільстві та державних органах, поширений правовий нігілізм, являє собою компіляцію ознак всіх інших. Суперечності законів один одному, відсутність чіткості та ясності їх формулювань, моральна застарілість багатьох положень, велика кількість підзаконних правових актів, що показують механізми практичної реалізації положень законодавчих актів – причини, що стали основою для ігнорування законодавства. Вторинність права, первинність закону – причина, що зумовила незнання своїх прав людьми. Таким чином, в сумі це приводить до відсутності загальної рівності перед законом, що дозволяє певним групам населення отримувати певні блага, уникати відповідальності за вчинені правопорушення, в результаті перебування на державній посаді чи завдяки високому майновому стану.

Ці та інші проблеми звісно не можуть бути вирішені в один момент. Однак можна визначити вектори руху покращення даної ситуації: підвищення якості законодавчих актів, шляхом виправлення колізій, недоліків, визначення механізмів приведення в дію положень; налагодження механізму дії державної влади; поширення правової інформації серед населення, заходи щодо підвищення правової культури, зокрема, і серед представників державної влади. Як зазначила Т. Смовженко у своїй праці «Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності», «додержання закону стане вигіднішим, ніж його порушення, коли зміцниться надійність права, що означає, з одного боку, захист набутих прав, а з другого – можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права. Надійність права припускає також стабільність правопорядку і можливість передбачати зміст конкретних юридичних рішень.» [581] Держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, легалізувати, легітимізувати, охороняти, захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення. Вона повинна створювати для неї всі необхідні умови для гідної праці, надавати

соціальну допомогу тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Проблема невиконання даної норми тісно пов'язана з недостатнім рівнем дотримання закріплених у Конституції України прав і свобод особи з боку держави, що знаходить свій прояв як у певних труднощах реалізації деяких з них, (так і в недостатньому рівні їх захищеності від правопорушень.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.

3.1. Особливості застосування міжнародно-правових норм щодо захисту прав людини в Україні.

Значний масив норм про права людини міститься у міжнародно-правових актах та договорах. Оскільки Україна є стороною десятків міжнародних договорів та приймає участь у міжнародних організаціях, які розробили велику кількість актів, що мають на меті захист прав людини, питання застосування норм цих документів є ключовим.

Стаття 9 Конституції України визначає частиною національного законодавства України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. [1, ст. 9] Поняття міжнародного договору надається в Законі України «Про міжнародні договори України» та означає «укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо)». [7, ст. 2] Подібне визначення міститься також у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Окрім цього, варто додати, що ст. 15 згаданого вище Закону поширює на чинне національне законодавство принцип сумлінного виконання міжнародних договорів: «Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами». [7, ст. 15] Також, відповідно до українського законодавства, міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, має пріоритет перед національним законом та іншими актами законодавства, окрім Конституції

України. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України. Відповідно до цього, органи державної влади та місцевого самоврядування не можуть змінювати або виключати своїми актами зобов'язання України, що містяться в міжнародних договорах. З моменту набуття міжнародним договором чинності для України не повинні застосовуватися норми національного законодавства, що йому суперечать. [7, ст. 19] Підтвердження даного факту знаходиться також в Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 №13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя». [8]

Отож, визначивши роль міжнародних норм та їх перевагу в юридичній силі над національними, переходимо до необхідних вимог, виконання яких дозволить застосовувати та посилається на міжнародно-правові норми при захисті прав людини в Україні.

По-перше, міжнародний договір, що містить норми про права людини (як і будь який інший), для того, щоб бути застосованим, має спочатку увійти в силу і бути чинним, навіть якщо Верховна рада України уже надала згоду на його обов'язковість. Окрім цього, в разі якщо договір буде визнано нечинним у міжнародно-правовому порядку і внутрішнє законодавство не відкликнеться на дану подію, питання про його застосування також стане проблемним, оскільки згідно міжнародних правил та норм національного законодавства, заснованого на цих правилах, норми такого договору не можуть діяти у внутрішньому правопорядку держави відповідно до національно-правових процедур. [59, с. 69]

По-друге, важливим є питання набуття міжнародним договором чинності конкретно для України. Дата надання згоди Верховною Радою України на обов'язковість міжнародного договору може не збігатись із датою набуття чинності цим міжнародним договором для України, навіть в разі коли міжнародний договір уже вступив у дію. Так, Верховна Рада України 14 червня 1997 р. ратифікувала уже багато років чинну Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод,

однак для України вона набула чинності та вступила в дію тільки 11 вересня 1997 р. А окрім цього, хоча тексти міжнародних договорів і опубліковуються в офіційних виданнях, в не міститься жодних відомостей про набуття ними чинності для України. [59, с. 69]

По-третє, як зазначає М. Буроменський, для набрання чинності міжнародними договорами про права людини важливо, щоб були виконані вимоги статті 3 Закону України «Про міжнародні договори України», згідно з якими подібні договори укладаються від імені України. Відомо, що в Україні заборонено делегувати такі повноваження місцевим органам чи органам місцевого самоврядування, наприклад, радам областей чи Верховній Раді АР Крим і це абсолютно зрозуміло, оскільки лише держава виступає суб'єктом відповідальності перед міжнародною спільнотою за дотримання чи недотримання прав і свобод людини на своїй території, однак дана вимога ще не так давно порушувалась. Зокрема, у 1990-х були випадки укладення договорів між прикордонними областями України та Росії, які, в тому числі, торкалися питання прав населення даних територій. Відтак, посилається на ці договори не можна, оскільки вони не можуть вважатись законними та чинними.

Однією із особливостей використання міжнародно-правових норм в Україні при захисті своїх прав є те, що відсутня практика їх прямого застосування. Більшість міжнародно-правових норм зазнають імплементації у внутрішнє законодавство і сама по собі імплементація з точки зору законодавця виявляється зовсім не пов'язаною з нормою відповідного міжнародного договору, з якої вона походить, хоча і залишається чинною. Складається враження, що вона діє окремо від норми закону. Дане питання є особливо актуальним саме у зв'язку з тим, що норми міжнародного договору, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, складають частину національного законодавства, однак на практиці, особливо при вирішенні судових справ, береться за основу, використовується та застосовується норма внутрішнього закону. Міжнародна норма на практиці слугує лиш підтвердженням для національної та згадується після національній в текстах судових рішень та постанов. В разі ж якщо міжнародно-правові норм, що не можуть

бути виконаними внаслідок відсутності передбаченого механізму в тексті міжнародного договору, не зазнали трансформації у внутрішнє законодавство України та не були імплементовані з відповідним зазначенням механізму їх дії, вони з високою долею ймовірності не зможуть діяти у внутрішньому правовому режимі та їх не можна буде використати, навіть посилаючись на статтю 9 Конституції. Або ж застосування цих міжнародних норм буде пов'язане з надзвичайно складними правовими процедурами. М. Буроменський для вирішення даної проблеми пропонує проведення попередньої експертизи міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надає Верховна Рада України, саме на предмет встановлення обсягу міжнародно-правових норм, що можуть бути виконані самі по собі та потребують імплементации. Що стосується норм, що можуть бути виконані самі по собі, однак потребують трансформації у внутрішнє законодавство, то з метою уникнення колізій обсяг зобов'язань, який встановлюють норми внутрішнього права, не повинен відрізнятися від обсягу зобов'язань, який встановлюють норми міжнародного договору. [61, с. 92-93]

Хоча й визнається, що норми міжнародного права, що регулюють в тому числі і права людини, мають універсальний характер, однак у судовій сфері, де зазвичай відбувається безпосередній захист прав людини, їх використання обмежене на практиці, що необхідно пам'ятати при підготовці позовних заяв, скарг та звернень. Міжнародно-правові норми слугують лиш додатковими правовими аргументами, які на які можна посилатись. При цьому і суддя при написанні мотивувальної частини судового рішення теж їх визначає другорядними. На практиці, суди подібним чином посилюють авторитет своїх правових позицій, і, разом із цим, своїх судових рішень. Як вказав суддя Конституційного Суду України у відставці М. Гультай, «застосування Судом положень міжнародних договорів, зокрема і міжнародно-правових актів, документів міжнародних організацій, Конвенції і правових позицій ЄСПЛ свідчить про те, що вони є додатковими, легальними й авторитетними джерелами конституційного права, які він використовує для вирішення завдань, що стоять перед ним як перед єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Звернення Суду до норм

міжнародного права за допомогою посилання і тлумачення здійснюється з метою посилення правової мотивації своїх рішень, що відповідають основному сенсу принципів і норм, закладених у Конституції України.» [62, с. 89] Окрім цього, з тексту рекомендацій про застосування судами міжнародно-правових норм виходить, судам також варто враховувати, що в певних випадках положення такого договору можуть бути нечинними у відносинах між двома його сторонами. На це також треба зважати особам, що намагаються захистити свої права людини в суді. Така ситуація, наприклад, можлива при застосуванні статті 29 Гаазької конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 року, яка заміняє норми статей 8-16 Гаазької конвенції з питань цивільного процесу 1954 року або ж в результаті застосування ст. 38 Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, за якою «для держави, що приєднується до Конвенції, ця Конвенція набирає чинності лише у відносинах з тими її учасниками, що висловили згоду на таке приєднання і застосування Конвенції, у зв'язку з чим наведена Конвенція застосовується у відносинах України з 65 державами з 92 Сторін Конвенції.» [8]

Більш того, часто до багатосторонніх міжнародних договорів вносяться зміни у формі протоколів чи у будь якій іншій формі і дані зміни не завжди є чинними для всіх учасників основного договору. Так, Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року є чинною для 50 країн. Дана конвенція має три додаткові протоколи, деякі держави приєднались до всіх трьох, а деякі – лише до одного або двох. Таким чином, при вирішенні питань щодо екстрадиції особи вкрай важливим є визначення факту того, у якій мірі застосовується цей міжнародний договір та його протоколи, оскільки сама наявність протоколу до договору не породжує автоматичне приєднання всіх учасників первісного договору, даний процес відбувається окремо.

Міжнародних договорів, які можна використати при захисті прав людини, насправді, десятки і деякі із них вже були перелічені вище. До основних же актів, що містять глобальні стандарти прав і свобод людини можна віднести: Загальну декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні

права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Ради з безпеки та співробітництва в Європі (1989), Європейська соціальна хартія (1961), Гельсінська декларація (1975), Паризька хартія для нової Європи (1990), резолюцію ГА ООН 48/137 від 20 грудня 1993 р. «Права людини в адмініструванні юстиції», резолюцію ГА ООН 48/134, яка визначила «Паризькі принципи», рекомендації ОБСЄ (наприклад, Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту) тощо. [60, с. 126]

Окремо можна виділити Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод та її протоколи, якою було створено Європейський суд з прав людини. Відповідно до положень статті 31 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів рішення 1969 року, рішення ЄСПЛ є невід'ємною частиною даної конвенції і становить практику її застосування та тлумачення. [9, ст.31] Рішення даного органу примітні тим, що являють собою прецеденти не тільки для своїх майбутніх розглядів справ, а й для національних судів, в тому числі українських. Аргументи того, що всі рішення Європейського суду з прав людини неважливо проти яких держав вони ухвалювалися, є джерелом права та чому так необхідні прецеденти в даній сфері, були наведені колишнім Головою Суду Л. Вільдхабером, який посилався на рішення у справі «Косі проти Сполученого Королівства», в якому вказується, що «дотримуватися прецедентного права – означає діяти в інтересах правової визначеності та сприяти регулятивному розвитку конвенційних положень. Крім того, врегулювання Європейським судом з прав людини тотожних справ по-різному невідворотно призведе до порушення принципу рівності всіх перед судом, і, як наслідок, можуть не виправдатися сподівання суб'єктів, що шукають транснаціонального захисту». [63, с. 6] Таким чином, при захисті своїх прав людини в Україні, можна використовувати і рішення Європейського суду з прав людини. Однією із особливостей такого застосування є те, що необов'язково, щоб у рішенні, на яке посилаються, стороною була Україна,

можна використовувати фактично будь яке рішення зі схожої по правовідносинам справи.

Таким чином, виділимо загальні риси та рекомендації застосування міжнародно-правових норм при захисті прав людини в Україні: міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, має пріоритет перед національним законом та іншими актами законодавства, окрім Конституції України, та вищу юридичну силу; при захисті своїх прав в судах рекомендовано посилатись на міжнародно-правові норми, а також на рішення Європейського суду з прав людини для додаткової аргументації своїх положень; більшість міжнародно-правових норм знаходять своє місце серед норм національного законодавства та включені в нього, однак їх все одно можна застосовувати окремо; при захисті прав людини за допомогою міжнародно-правових норм важливо знати, чи можуть вони бути застосовані в даному конкретному випадку і чи чинні вони.

3.2. Система міжнародних органів та міжнародно-правових організацій як суб'єктів захисту прав людини.

Систему міжнародних правозахисних органів складають десятки універсальних міжнародних органів із прав людини з різним обсягом компетенції, основною метою діяльності яких виступає захист прав людини. Дані органи із захисту прав людини мають компетенцію та юрисдикцію, що поширюється на досить значну кількість держав і, зазвичай, виключно на тих, що приймають участь у відповідному міжнародному договорі, що регламентує реалізацію та захист прав людини. Лише у декількох міжнародних органів, що займаються питаннями захисту прав людини, контрольні повноваження не пов'язані з участю певної країни в міжнародному договорі (наприклад, такою виступає Комісія з прав людини).

Згідно з частиною третьою статті 55 Конституції України, після використання всіх національних засобів правового захисту кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. [1, ст. 55]

І дана можливість набуває вагомого значення, якщо проглянути дані щодо дотримання прав людини в Україні та неефективності внутрішньо-державних способів. Так, згідно даних загальнонаціонального соціологічного дослідження проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці із громадською організацією «Центр інформації про права людини» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні, громадяни оцінюють рівень дотримання прав людини в три бали з п'яти. [52, с. 29]

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ РІЗНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ (СЕРЕДНІ БАЛИ)

Рис. 5. Загальна оцінка дотримання різних прав людини в Україні.

Однак, як зазначив В. Яворський, експерт центру інформації про права людини, «статистичні дані не треба сприймати за об'єктивну оцінку справжньої ситуації з дотриманням прав людини в Україні. Така оцінка формується переважно

через медійне поле, а не крізь призму власного досвіду. Відчуття людини більшою мірою залежать від рівня її доходів, а з цим саме проблема справді існує. Дослідження яскраво це показує, оскільки рівень доходів впливає на рівень оцінки. Однак нехтувати цими даними також не можна, оскільки вони, нехай і не в повній мірі, відображають ту картину, що бачать та відчувають люди.» [52, с. 28] Тим не менш, в умовах такої довіри до держави, наявність міжнародних механізмів забезпечує впевненість громадян у тому, що їх права при порушенні можуть бути відновленими

Оскільки більшість міжнародних органів так чи інакше стосуються діяльності Організації Об'єднаних Націй, класифікація даних структур заснована на тому, як саме вони відносяться до ООН. Отже, усі міжнародні правозахисні органи можна поділити на чотири групи: постійні органи, що є частиною апарату Організації Об'єднаних Націй; органи, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН; спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй; регіональні міжнародні організації. [64, с. 112]

До постійних органів, що виступають частиною апарату ООН належать Рада ООН з прав людини, його експертний орган – Підкомітет по запобіганню дискримінації та захисту прав меншин, UN Women (ООН Жінки), Центр прав людини (що діє в рамках Секретаріату ООН), Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. [64, с. 112]

Рада ООН з прав людини була утворена базі Комісії ООН з прав людини у 2006 році. До її складу входить 47 членів, а сам орган очолюється Верховним комісаром ООН з прав людини. До її компетенції належать розгляд ситуацій, пов'язаних з порушеннями прав людини, включаючи грубі та систематичні їх порушення, надання загальних рекомендацій державам та окремим особам, сприяння ефективній координації та інтеграції діяльності, що стосується прав людини, надання рекомендацій Генеральній Асамблею ООН стосовно подальшого розвитку міжнародного права у сфері прав людини, проведення всеосяжних

періодичних оглядів виконання кожною державою її зобов'язань і обов'язків у сфері прав людини на основі об'єктивної достовірної інформації. [70, с. 340]

Одним із головних органів щодо захисту прав людини у світі також виступає Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Основна діяльність управління полягає в захисті прав людини: надання допомоги в розробці нових стандартів в області прав людини; сприяння ратифікації договорів про права людини. Верховний комісар також повинен вживати заходів щодо серйозних порушень прав людини і робити попереджувальні дії. На основі своєї провідної ролі по відношенню до механізмів в області прав людини Управління підтримує подальший розвиток норм і стандартів в галузі прав людини. Воно відіграє важливу роль в забезпеченні того, щоб ці норми і стандарти були належним чином відображені в програмах, стратегіях і заходах Організації Об'єднаних Націй в області верховенства права на глобальному, регіональному та національному рівнях і лягли в їх основу. [69] Окрім цього, даний орган регулярно готує доповіді щодо ситуації з правами людини в різних державах. В даних доповідях Управління про Україну, наприклад, окрім висвітлення ситуації щодо дотримання прав людини, також надається значний та продуманий список рекомендацій для Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, різним міністерствам, командуванню ООС, суддям та судовій адміністрації, прокуратурі та правоохоронним органам, сторонам конфлікту на Сході України, міжнародній спільноті. [68, с. 30-34]

До переліку органів, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН відносяться Комітет ООН з прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з расової дискримінації, Комітет проти катувань тощо, Комітет з прав людини. [64, с. 112]

Діяльність Комітету ООН з прав людини регламентується Міжнародним Пактом про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., прийнятим Резолюцією ГА ООН № 2200 (XXI). Головними цілями діяльності Комітету є контроль за виконанням державами-учасницями Міжнародного пакту їхніх зобов'язань, розгляд фактів їх порушень та винесення рекомендацій, зауважень та

міркувань з даного приводу. Комітет складає вісімнадцять членів, які обираються строком на 4 роки з правом переобрання. Кожна держава-учасниця Міжнародного пакту може висунути по дві кандидатури на посаду члена Комітету, однак лише одного з них може бути обрано до Комітету. Далі, після подачі кандидатур, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй сортує список кандидатів за алфавітом, який також містить короткі біографії кожного кандидата і надає його для ознайомлення державам не пізніше чим за один місяць до дати голосування. Після цього, члени обираються шляхом таємним голосуванням; для обрання на дану посаду достатньо простої більшості голосів за умови наявності кворуму в дві третіх від загальної кількості. У Комітеті також є право створювати допоміжні органи, які будуть необхідними для виконання ним своїх функцій, визначати їх склад та повноваження. Такими органами, зокрема, виступають робочі групи, до складу яких входять п'ять членів Комітету, що займаються проведенням підготовчої роботи з метою поліпшення оптимізації роботи Комітету. Робочі групи Комітету ООН з прав людини займаються питаннями відповідності повідомлень про порушення прав людини вимогам, вирішують питання черговості їх розгляду, питаннями об'єднання кількох повідомлень і т.п. Важливим фактом є те, що лише позитивні рішення робочих груп щодо прийнятності повідомлень є остаточними. Якщо робоча група прийме негативне рішення щодо прийнятності, на засіданні Комітету буде проведення додаткового затвердження. [67, с. 19-21]

Щодо інших комітетів, то варто вказати наступне. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав заснований у 1985 році та здійснює нагляд за виконанням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права. До його складу входить 18 експертів. Комітет проти тортур був створений також у 1985 році, діє відповідно до Конвенції проти катувань та інших жорстоких нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання 1984 р., до його складу входить 10 експертів. Особливою вимогою до експертів даного комітету виступає володіння високими моральними якостями та визнаною компетенцією в галузі прав. До компетенції Комітету входить отримання та розгляд повідомлення осіб, що перебувають під її юрисдикцією, які заявляють, що вони

стали жертвами порушення положень Конвенції роти катувань та інших жорстоких нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання. Комітет проводить у Відділенні ООН у Женеві дві року чотиритижневі сесії в рік. Передбачена також можливість скликання спеціальних сесій за ініціативою більшості членів Комітету або в разі звернення держави-учасника Конвенції. Розгляд доповідей Комітет, як і інші договірні органи, проводить в ході регулярних сесій у форматі інтерактивного діалогу з представниками держави-учасника. За підсумками діалогу формуються заключні зауваження та рекомендації, які потім надаються зацікавленій державі. Комітет з прав дитини заснований у відповідності до Конвенції про права дитини, складається з 18 експертів з високими моральними якостями і визнаною компетенцією в галузі прав людини. Даний орган розглядає регулярно надані доповіді держав-учасниць Конвенції про заходи щодо забезпечення прав дітей та повідомляє про це Економічну і Соціальна Раду ООН. Окрім цього, Комітет не займається розглядом індивідуальних петицій та скарг. [71, с. 492]

До третьої групи, спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй із захисту прав людини належать, насамперед, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Міжнародна Організація Праці. Згідно положень статей 57 та 63 Статуту ООН, «із Організацією пов'язані різні установи, створені міжурядовими угодами в галузі економіки, соціальних відносин, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. Спеціалізовані установи є постійно діючими міжнародними організаціями, які працюють на підставі власних статутів і угод з ООН.» Таких організацій нараховується трохи менше двадцяти, однак більшість із них не займаються питаннями прав людини та проблематикою їх захисту. Для вказаних вище організацій подібні питання не є їх основними функціями, однак правозахисна діяльність впливає із загальносоціальної спрямованості їх діяльності та доповнює її. [64, с. 112]

Щодо ЮНЕСКО, то одним із основних документів даної організації є Декларація щодо основних принципів, що стосуються внеску засобів масової інформації у зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав

людини і в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурення до війни від 28 листопада 1978 року. Даний документ майже у кожній статті вказує про важливу участь ЗМІ у захисті прав людини. Зокрема, частині 3 статті 2 якої вказується, що «з метою зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, розвитку прав людини і боротьби проти расизму і апартеїду та підбурювання до війни засоби масової інформації в усьому світі, в силу приналежної їм ролі, внесуть ефективний вклад в здійснення прав людини, зокрема, допомагаючи почути голос пригноблених народів, які борються проти колоніалізму, неоколоніалізму, іноземної окупації і всіх форм расової дискримінації і гноблення і не мають можливості вираження на своїх власних територіях.» [10]

Переходячи до другого зазначеного органу, Міжнародної Організації Праці, варто вказати, що вона стала першою спеціалізованою установою ООН та діє на протязі уже ста років. Головною метою МОП виступає сприяння соціально-економічному прогресу, підвищення добробуту, покращення умов праці людей та захист прав людини у сфері трудових відносин (права на працю, на об'єднання, колективні переговори, захист від примусової праці, дискримінації тощо). Дана організація провадить серйозну правотворчу діяльність. Україна, для прикладу, ратифікувала десятки конвенцій та рекомендацій МОП, зокрема й тих, що стосуються захисту прав людини, наприклад, Конвенцію № 26 і Рекомендацію № 30 про створення та застосування процедури встановлення мінімальної заробітної плати (1928 р.), Конвенцію № 87 про свободу асоціацій та захист права на організацію (1948 р.), Конвенцію № 105 про скасування примусової праці (1957 р.), Конвенцію № 111 про дискримінацію в галузі праці та зайнятості за ознаками раси, статі, кольору шкіри, релігії, політичних переконань, національного або соціального походження (1958 р.). Окрім цього, в своєму складі МОП має Комітет зі свободи асоціацій, до якого може звернутись кожен в разі необхідності. [72]

Регіональними міжнародними організаціями називаються такими, якщо держави, що є її учасниками, знаходяться на території певного регіону в світі, наприклад, Південної Америки, Африки, Європи тощо. Однак дана характеристика

є в певній мірі умовною, оскільки захист відбувається не тільки в межах території таких держав, а також шириться на осіб, що перебувають під їх юрисдикцією. [65]

Американська система міжнародних органів, що займаються питаннями захисту прав людини, діє в рамках Організації Американських Держав згідно з Американською Конвенцією про права людини 1969 року. До неї належать Міжамериканська комісія з прав людини і Міжамериканський суд з прав людини. [64, с. 112]

Міжамериканська комісія з прав людини може отримувати петиції-заяви (від будь-якої особи, групи осіб або неурядової незалежної організації, визнаної в одному або декількох державах-членах ОАД, що містять обвинувачення або скарги на порушення Американської конвенції з прав людини, а також повідомлення держав-учасниць про те, що інша держава-учасниця вчинила порушення прав, закріплених в Американській конвенції з прав людини (насправді, таке повідомлення надійшло до Комісії лише раз, – Нікарагуа звинуватила Коста-Ріку в систематичній дискримінації нікарагуанських громадян, однак Комісія оголосила заяву неприйнятною) [75]. Для міждержавних скарг необхідно, щоб обидві держави зробили спеціальну заяву про визнання компетенції Комісії розглядати такі скарги. На сьогодні заяви про визнання компетенції Комісії розглядати міждержавні скарги зробили 9 держав: Аргентина, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Еквадор. Ямайка, Нікарагуа, Перу, Уругвай. Спеціальної заяви щодо компетенції Комісії для розгляду індивідуальних петицій не потрібно. [74, с. 169] На думку проф. Університету міста Амстердам Х. ван дер Вільта, «вся процедура (в Міжамериканській комісії з прав людини) має переважно примирливу спрямованість. Істотним елементом цього підходу є невпинні спроби Комісії на всіх стадіях процесу досягти дружнього врегулювання розбіжностей між сторонами. Однак, на думку Комісії, деякі серйозні порушення прав людини, як зникнення людей і масові страти, не підлягають дружньому врегулюванню» [73, с. 318].

Щодо Міжамериканського суду з прав людини, то на відміну від його європейського аналогу, він не має такого впливу на стан дотримання прав людини

та формування стандартів в Америці, а за десятки років свого існування ним було розглянуто трохи більше 10 справ. [69, с. 112] Право звернення до цього суду мають лише держави-сторони спору і Міжамериканська комісія з прав людини. Обов'язковою вимогою для подачі звернення є визнання державами-учасниками Американської Конвенції про права людини 1969 року юрисдикції суду щодо них по тлумаченню і застосуванню положень Конвенції при виявленні в діях держав-учасниць Конвенції порушень прав і свобод людини, які підпадають під захист нею. Суд приймає рішення про виправлення ситуації, відновлення порушених прав і свобод та виплату компенсації. Окрім цього, суд також має право консультувати держав-членів Організації Американських Держав з питань тлумачення Конвенції 1969 року та інших договорів з прав людини, прийнятих ОАД. [76]

Африканську систему складає лише одна організація – Африканська комісія прав людини і народів, один з органів Організації Африканської Єдності. Правовою основою її діяльності є Африканська хартія прав людини і народів 1981 року. Як зазначає І. Шуміло, «до найбільш яскравих відмінних рис Хартії, які одночасно представляють і концептуальні новації в галузі міжнародного права прав людини, відносяться визнання, поряд з правами людини, прав народів («третє покоління» прав людини); визнання неподільності прав людини, під якими в Хартії маються на увазі права політичні, громадянські, економічні, соціальні і культурні; визнання права на розвиток в якості права людини; проголошення ряду основоположних обов'язків, що покладаються на людину в її відносинах з родиною, громадою, суспільством, державою, а також іншими законно визнаними утвореннями і міжнародним співтовариством; яскраво виражений колективістський (сім'я, громада, народ) підхід до прав людини. Приватна особа має, згідно з концепцією Хартії, віддавати пріоритет інтересам громади. Як «крок у відповідь» громада приймає на себе зобов'язання захищати права своїх членів.» [67, с.82-83] Один раз в два роки держави-учасники Африканської хартії надають їй звіти про законодавчі та інші заходи щодо захисту прав людини, на основі яких комісія потім формулює судження про актуальні проблеми захисту прав людини та шляхи їх розв'язання. Окрім цього, до сфери її дії належить розгляд заяв громадян та недержавних

організацій про масові і систематичні порушення прав людини, по яких Комісія потім оформлює свої висновки для Асамблеї глав держав і урядів, вищого органу Організації Африканської Єдності. [69, с. 112-113]

Повертаючись на європейський континент, в середині 1990-х після розпаду СРСР також була спроба створити міжнародний орган, що займався б захистом прав людини у рамках діяльності Співдружності Незалежних Держав на підставі Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права й основні свободи людини 1993 року, однак спроба не увінчалась успіхом. [65]

Окрім цього, існують також міжнародні неурядові організації у сфері захисті прав людини. До таких належать, наприклад, Міжнародна Амністія (Amnesty International), Лікарі за мир, Гельсінський Комітет з прав людини тощо. Основними напрямками їх діяльності виступають моніторинг стану дотримання та законодавства прав людини в окремих державах із оформленням, складанням та оприлюдненням для громадськості відповідних доповідей та участь у розробці міжнародних договорів щодо захисту прав людини. Подібні організації привертають увагу до порушень прав кожної людини та виступають за дотримання міжнародних стандартів у даній сфері та мають значний авторитет. Amnesty International, наприклад, удостоєна Нобелівської премії миру та Премії ООН в області прав людини. [65]

Окремо можна також вказати Українську Гельсінську спілку з прав людини. Вона являє собою найбільшу асоціацію правозахисних організацій України. Спілка об'єднує 29 правозахисних недержавних організацій. До напрямів її діяльності належать:

- здійснення постійного моніторингу дотримання прав людини та основних свобод в Україні й інформування про факти порушень прав і свобод;
- захист прав людини та основних свобод в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- здійснення досліджень з прав людини та основних свобод, у тому числі постійний моніторинг підготовки проектів законів та інших правових актів;

- проведення освітніх заходів і кампаній, семінарів, тренінгів, конференцій тощо;

- сприяння розвитку мережі правозахисних організацій. [66]

Як висновок можна зазначити, що, незважаючи на велику варіативність міжнародних органів та організацій, які займаються питаннями захисту прав людини у світі та на окремих його частинах, найефективнішими все ж залишаються ті, що займаються прийомом та розглядом індивідуальних скарг від громадян і організацій, що стали жертвами порушення своїх прав. В інших випадках ефективний захист прав людини здійснюється лише за загальному рівні, для всіх, однак даний спосіб може бути не прийнятним для тих людей, що зазнали порушення своїх прав людини, оскільки може тримати надто багато часу або взагалі не принести результатів. Таким чином, ті органи, в яких відбувається квазісудовий процес між державою та особою, чиї права було порушено являються пріоритетними, оскільки буде винесене індивідуальне рішення, в разі невиконання якого держава у більшості випадків не зможе уникнути відповідальності, оскільки подібні організації мають великий міжнародний авторитет, а характер самого рішення є імперативним для держави. Однак для українців, число організацій, до яких вони можуть безпосередньо звернутись щодо своїх порушених прав людини та бути присутнім при розгляді свого звернення не так і багато: Європейський суд з прав людини, Комітет з прав людини, Комітет проти катувань і Комітет із свободи асоціацій Міжнародної організації праці.

3.3. Європейська система захисту прав людини.

Хоча й Україна не належить до членів Європейського Союзу, виступає на міжнародній арені окремо від європейської спільноти, можливість використовувати порядок захисту своїх суб'єктивних прав і свобод в європейській юрисдикції українським громадянам доступний, а тому потребує окремого

визначення. Після вступу України до Ради Європи у 1995 році і прийняття та вступу в юридичну силу Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» 17 липня 1997 року, кожен українець може використати європейські механізми захисту прав людини.

Європейська система захисту прав людини діє в рамках Ради Європи та вважається в світі найдієвішою і заснована на великій багатоманітності договорів, що регулюють захист прав людини. До останніх, для прикладу, належать Європейська конвенція захисту прав людини й основних свобод, Європейська конвенція прав меншостей, Європейська конвенція прав дитини, Європейська конвенція запобігання катуванням, Європейська соціальна хартія тощо.

Однак не лише на різноманітності міжнародних договорів членів Ради Європи європейська система виграє на фоні всіх інших. При Раді Європи було створено цілу низку правозахисних міжнародних організацій, які за час свого існування показали свою дієвість та ефективність. Головним таких органом, звісно, виступає Європейський суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для держав, що приєдналися до Європейської конвенції захисту прав людини й основних свобод та впливають, окрім внутрішньо-європейських, на світові стандарти щодо дотримання та захисту прав людини, а окрім цього, впливають на судову практику всіх країн-членів Ради Європи та являються прецедентами правозастосовної діяльності. Окрім Європейського суду з прав людини, при Раді Європи також були створені Європейський комітет з прав меншин, Європейський комітет соціальних прав, Комітет з попередження катувань і нелюдського або принижуючого гідності поводження чи покарання, Консультаційний комітет. [78]

Для здійснення на практиці захисту прав і основних свобод людини і громадянина необхідні, з одного боку, розвинена система законів, що їх гарантують, а з іншого боку – настільки ж розвинена система конституційних засобів втілення цих законів в життя. Вступ України до Ради Європи слід розглядати в якості реального вкладу нашої держави в процес побудови світового порядку на основі верховенства права.

Якщо представити всю систему захисту прав людини Ради Європи на одній схемі, це буде виглядати так:

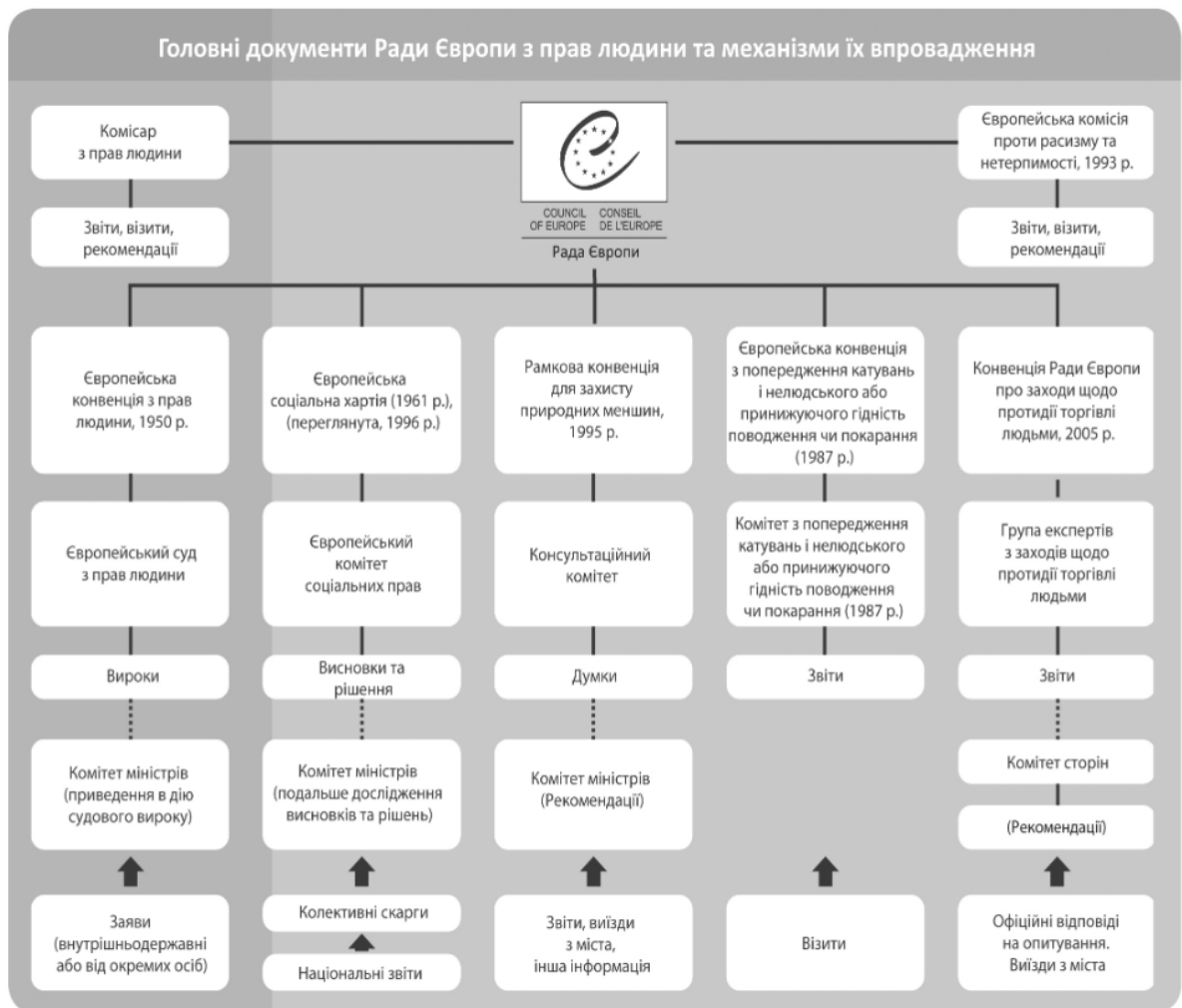

Рис. 6. Головні документи Ради Європи з прав людини та механізми їх впровадження [78]

Європейський суд з прав людини працює на постійній основі та знаходиться в Палаці прав людини в місті Страсбург, що у Франції. Дану судову структуру було засновано на підставі ЄКПЛ у 1959 році, яка передбачала його утворення, умови функціонування та перелік прав і гарантій їх забезпечення, яких держави, що приєдналися Конвенції, повинні дотримуватися та забезпечувати на своїх територіях. 23 лютого 1959 року було проведено перше засідання ЄСПЛ, а 18 вересня 1959 року було ухвалено Регламент його дальності. Першим рішенням Європейського суду з прав людини стало рішення у справі «Lawless проти Ірландії» 14 листопада 1960 року. Необхідно зазначити, що суд не завжди діяв на постійній основі. Так, з набранням чинності Протоколу №11 до Конвенції 1

листопада 1998 року Суд почав діяти як єдиний судовий орган за Конвенцією на постійній основі, а окрім цього, кожному було надано право звертатись до даної установи безпосередньо. За час своєї діяльності Суд виніс близько двох десятків тисяч рішень за результатами розгляду в основному індивідуальних, рідше – міждержавних, справ. Причиною такої кількості винесених судових рішень та його популярності серед способів захисту своїх права людини виступає те, що рішення Суду є обов'язковими для виконання країною-відповідачем, щодо якої вони були винесені. Вплив цих рішень, окрім вирішення тисяч заяв щодо порушення прав людини, виявляється також у внесенні суттєвих змін до національного законодавства країн-учасниць Конвенції і формуванні судової та адміністративної практики. Кількість суддів ЄСПЛ відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію та становить наразі 47. Однак, судді ЄСПЛ при здійсненні своїх повноважень не виступають представниками жодної держави, а діють від свого власного імені. В опрацюванні заяв Суду суддям допомагає Секретаріат, який є адміністративно-юридичним структурним органом Суду, а його фінансування здійснюється із загального бюджету Ради Європи, який формують внески держав-учасниць. [79, с. 16-17]

Для того щоб подати заяву як до ЄСПЛ, так і до будь якої іншої міжнародної правозахисної установи пересічному громадянину, необхідно, щоб була виконана вимога статті 55 Конституції України, а саме мають бути використані всі національні засоби юридичного захисту своїх прав і свобод. [1, ст. 55] Окрім цього, і практика Суду говорить про те заявник повинен вичерпати всі доступні йому засоби судового захисту в державі та використати існуюче законодавство. Однак, заявнику все ж можна звернутися до ЄСПЛ, не використовуючи всіх внутрішньодержавних засобів правового захисту, якщо їх неефективність не викликає жодних сумнівів. Більш того, Судом не розглядаються «необхідними правовими засобами захисту» звернення до несудових органів, наприклад, до Президента, Уповноваженого Верховної Ради із прав людини, органів прокуратури, виконавчої влади тощо. Ще однією необхідною вимогою для подачі

заяви є те, що з дня ухвалення останнього рішення по справі державними судами минуло не більше шести місяців. [65]

Відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини може приймати заяви «від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї.» Таким чином Суд не буде розглядати скарги на порушення прав і свобод людини від суб'єктів, що не є постраждалими в результаті такого порушення. [11, ст. 34] Наприклад, у справі «Agrotexim проти Греції» заявниками виступали акціонери грецького підприємства, причиною заяви вказували порушення права на повагу до власності компанії у зв'язку з тим, що втручання в право підприємства було пов'язане зі зниженням вартості його акцій, отже, і вартості акцій окремих акціонерів. Суд визначив, що за загальним правилом, акціонери компанії не можуть бути суб'єктами скарги, пов'язаної із матеріальними збитками, заподіяними компанії, а не їм особисто, оскільки «ігнорування статусу компанії як юридичної особи виправдано тільки тоді, коли сама компанія не може заявити свої претензії через органи, засновані на підставі статуту корпорації, або в разі ліквідації компанії через її ліквідаторів.» Тому Суд визнав дану скаргу неприйнятною та вказав, що підприємство може самостійно звернутися до ЄСПЛ зі скаргою на порушення своїх прав. [80]

Європейський комітет соціальних прав відповідає за контроль за дотриманням Європейської соціальної хартії в державах-сторонах, що є її сторонами. Даний контроль виражається в наданні державами національних доповідей Комітету та її подальшої оцінки, а також передбачена система подання колективної скарги, яка дозволяє, окрім всього іншого, неурядовим організаціям та профспілкам подавати колективні позови, по яким Комітет виносить рішення. Більш того, Комітет також здійснює тлумачення положень Хартії. [82] Окрім цього, як зазначають Н. Болотіна та М. Феськов, комітет може виносити «попередження державам, які не дотримуються Хартії або неоднократно не надають інформацію,

яка дозволила б Комітету по соціальним правам оцінити, наскільки ситуація у країні відповідає Хартії. Попередження не має юридичної сили, це, скоріше, міра політичного тиску, яка вказує, що за результатами наступного контрольного циклу може постати питання про винесення рекомендації. Практика засвідчила дієвість винесення рекомендацій державам. Після отримання відповідних рекомендацій держави повідомляють про внесення змін до законодавства або про прийняття нових актів, або про розробку нового законопроекту». [81, с. 42] Такі рекомендації надавались й Україні. Так, відповідно до «Висновків 2010. Україна» не відповідають Хартії ряд положень трудового законодавства України, наприклад, в законодавстві немає норми про обов'язкове медичне обстеження осіб, які працюють на роботі у нічний час; для працівників, що мають десять або більше років стажу два місяці для повідомлення про наступне звільнення недостатньо; розмір відрахувань із заробітної плати не є розумним та справедливим і може позбавити працівників і членів їх сімей коштів, необхідних для їх нормального існування та життєдіяльності; державні службовці позбавлені права на страйк. [83]

Європейський Комітет з попередження катувань і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання для виконання своєї основної цілі, що включена до його найменування здійснює візити до держав, зокрема й до України, кожні декілька років та готує доповіді про стан речей. Потім, уряд держави має надати офіційну відповідь на доповідь. Тексти доповідей та відповідей на них є оцінкою стану тримання позбавлених свободи осіб, які також виступають рекомендаціями щодо стану дотримання та захисту прав людини в кримінально-виконавчій системі та стосується в основному осіб, що позбавлені свободи та утримуються у відповідних державних установах та закладах. [84]

Консультаційний комітет створений відповідно до Рамкової конвенції про захист національних меншин. Кількість членів Комітету може складати складає якнайменш 12 та якнайбільш 18 осіб. Експертами Комітету можуть стати тільки особи, що мають мати визнаний авторитет у галузі захисту прав національних меншин. Консультаційний комітет уповноважений приймати, розглядати та оприлюднювати державні доповіді учасників Конвенції. За результатами розгляду

доповідей Комітет надає свої висновки та рекомендації, які держави повинні виконувати, що зумовлює ще один обов'язок комітету – нагляд за виконанням вказаних висновків та рекомендацій. [12]

Таким чином, це всі органи Ради Європи, що займаються питаннями захисту прав людини, та які, окрім всього іншого, мають значний вплив на українське законодавства та правозахисну практику. Фактично, для звичайних громадян єдиним ефективним способом захисту своїх порушених прав людини серед вказаних установ виступає Європейський суд з прав людини. Інші органи здійснюють більш загальні функції та впливають більше на відповідність законодавства міжнародно-правовим нормам, визначених у відповідних конвенціях, ніж на кожен окремий випадок порушення прав людини.

Отже, Європейська конвенція, на відміну від інших міжнародних договорів у сфері захисту прав людини і основних свобод, не тільки проголосила основоположні права і свободи людини, а й створила особливий унікальний механізм їх захисту. Конвенція допустила пряме звернення громадян до Європейського суду з прав людини, що згодом відіграло важливу роль у визнанні міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб.

З моменту ратифікації Україною Європейської конвенції громадяни України отримали реальну можливість направляти індивідуальні скарги, пов'язані з порушенням їх прав, до Європейського суду з прав людини.

У Європейській конвенції записані основоположні принципи, що стосуються прав людини. Їх значення полягає в тому, що всі конкретні норми в законодавстві держав-учасниць повинні розроблятися відповідно до цих принципів, які одночасно є критерієм їх законності. Правова система кожної країни-члена Ради Європи, включаючи Україну, зобов'язана закріплювати основоположні принципи, зафіксовані в Європейській конвенції. До їх числа відносяться демократичні принципи організації і діяльності будь-якої державної влади: народовладдя, поділ влади, верховенство права і наявність незалежних судових органів.

ВИСНОВКИ

1. Основи явища, яке зараз називають правами людини, беруть свій почин з найдавніших часів людської історії. Ще в прадавніх віруваннях та міфах можна зустріти ідеї про цінність людського життя, повагу до інших та рівність людей. Корені ідей про наявність у людей невід'ємних прав можна зустріти ознайомлюючись із стародавніми традиціями різних народів та вивчаючи різноманіття їх культур. Основу концепції терміну «права людини» в нашому теперішньому розумінні розробили мислителі та правителі ще до епохи античності, до Стародавньої Греції та Римської Імперії. У XIX і XX століттях ряд проблем прав людини привернув широку увагу громадськості і став розглядатися на міжнародному рівні і оформлятися в письмовому вигляді. До цього періоду відноситься прийняття перших міжнародних угод, які стосуються прав людини. Друга світова війна і трагічний досвід тоталітарних режимів ініціювали якісний стрибок у розвитку інституту прав людини і громадянина, провідну роль у розвитку якого набуває міжнародне право. 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята «Загальна декларація прав людини». У ній декларується, які права належать людині за фактом народження і є незалежними від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Окрім цього, правам людини у минулому сторіччі також почали приділяти все більше уваги і на регіональному рівні. Не тільки на європейському та північноамериканському континентах були суттєві зміни, що призвели до настільки значної демократизації суспільства, а й, наприклад, і в Африці та Азії також були впроваджені стандарти та наглядові механізми, які суттєво вплинули на дотримання прав людини на відповідних територіях та які досі працюють.

2. Кожен має права однаково в силу своєї людськості, а останні являють собою юридичний показник нашої природи. При сучасному стані речей, права – це те, що робить нас людьми, визначає нас рівними серед інших, ілюструє наші можливості на задоволення своїх запитів. В своїй більшості, права людини мають

підґрунтя у людських потребах та зображають можливості забезпечення людиною нормальної життєдіяльності організму і, окрім цього, допомагають нам під час взаємодії з іншими людьми та визначають наш рівний статус із ними. Організація об'єднаних націй визначає права людини як свободи і можливості, що притаманні нашому природному стану і без яких ми не можемо називатись людьми. Виходячи із поняття прав людини, основними їх характеристиками є те, що вони притаманні всім людям від природи, від самого факту що вони народились людьми і для їх набуття не потрібно, наприклад, купувати чи отримувати щось; є невідчужуваними (в межах правових меж); в рівній мірі застосовуються до всіх. Однак, проаналізувавши саму концепцію поняття та наукову літературу, можна виокремити та доповнити особливостями як ці, так й інші ознаки прав людини. Вони передбачають усі елементарні передумови гідного існування людини. Права людини можна упорядкувати та вказати різними способами. Наприклад, на міжнародному рівні іноді розрізняють громадянські та політичні права, з одного боку, та економічні, соціальні та культурні права, з іншого, однак використовуються й інші класифікації. Права людини поділяють на позитивні та негативні, залежно від характеру свободи, відображеної в правах або юридичних свободах, за часом здійснення на постійні та тимчасові, за суб'єктивним складом на права людини та права громадянина, за колом осіб на загальні, спеціальні та виняткові.

3. Гарантіями прав і свобод людини і громадянина є система загальних (політичних, економічних, духовних та інших) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень. В юридичній науці прийнято характеризувати гарантії реалізації прав людини з точки зору їх класифікації. У вітчизняному праві прийнятим вважається поділ гарантій на загально-соціальні та спеціально-юридичні. Під загальними гарантіями розуміють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, усунення можливих причин і перешкод для їх неповного або неналежного здійснення, захист прав і свобод від можливих

порушень. У свою чергу, спеціальні (юридичні) гарантії визначають як правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються їх порушення та поновлюються порушені права. Серед загально-соціальних зазвичай виділяють політичні, економічні та духовні гарантії. Серед спеціально-юридичних гарантій також виділяють різні групи, наприклад поділ на юридичні, процедурні, інституціональні. Окремо можна визначити міжнародні гарантії.

4. Захист прав людини здійснюється на міжнародному і національно-правовому рівні. Міжнародно-правовий захист прав людини – це сукупність правових актів, що захищають права людини, спрямованих на боротьбу з міжнародними злочинами в сфері прав людини, з дискримінацією і необхідністю захисту окремих категорій фізичних осіб. В їх основі стоїть зобов'язання по дотриманню державами прав і свобод людини всіх осіб незалежно від раси, статі, мови, релігії і т.д., і закріпленими за допомоги міжнародних норм. Національний механізм захисту відображає в собі захист прав і свобод людини всередині певної держави. Поряд з цим, існують також механізми захисту на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях. Основним інструментом, згідно Конституції України (крім самої Конституції та всього законодавства України) є звернення до суду. Окрім цього, існують численні громадські організації, що також займаються захистом прав та свобод людини. Можна також одним із способів захисту своїх прав визначити звернення особи до правоохоронних органів. Окремим способом захисту прав людини чи громадянина виступає самозахист. Будь яка особа має право самостійно захищати свої права і свободи не забороненими законом засобами та способами в разі порушення, посягання чи загрози такого порушення чи посягання.

5. Перша з проблем нашої Конституції та частини законодавства загалом – воно існує тільки на папері і становить собою сукупність закликів та декларацій. Крім вказаної проблеми регламентації, існують й інші, однак відносяться вони вже до реалізації та захисту. До таких відносяться: відсутність визначення в законі інструментів та порядку реалізації норм законодавства, побудова частини тексту

законодавства таким чином, що суть, яка була закладена в норму, видозмінюється на практиці в результаті недосконалості формулювання. до основних практичних проблем, пов'язаних з реалізацією та захистом прав людини в нашій державі належать: низький рівень довіри до судової системи; суттєві проблеми виконання судових рішень; низький рівень правової культури та правосвідомості населення; недостача професіоналізму представників політичного та державного апарату та їх залежність від особистих інтересів певних осіб; відсутність результатів при спробі відновити порушене право в адміністративному порядку; складний законодавчий процес; низький рівень дотримання законності у суспільстві та державних органах, поширений правовий нігілізм. Вектори руху покращення проблемної ситуації: підвищення якості законодавчих актів, шляхом виправлення колізій, недоліків, визначення механізмів приведення в дію положень; налагодження механізму дії державної влади; поширення правової інформації серед населення, заходи щодо підвищення правової культури, зокрема, і серед представників державної влади.

6. Відповідно до українського законодавства, міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, має пріоритет перед національним законом та іншими актами законодавства, окрім Конституції України. Загальні риси та рекомендації застосування міжнародно-правових норм при захисті прав людини в Україні: міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, має пріоритет перед національним законом та іншими актами законодавства, окрім Конституції України, та вищу юридичну силу; при захисті своїх прав в судах рекомендовано посилатись на них, а також на рішення Європейського суду з прав людини для додаткової аргументації своїх положень; більшість міжнародно-правових норм знаходять своє місце серед норм національного законодавства та включені в нього, однак їх все одно можна застосовувати окремо; при захисті прав людини за допомогою міжнародно-правових норм важливо знати, чи можуть вони бути застосовані в даному конкретному випадку і чи чинні вони.

7. Систему міжнародних правозахисних органів складають десятки універсальних міжнародних органів із прав людини з різним обсягом компетенції,

основною метою діяльності яких виступає захист прав людини. Оскільки більшість міжнародних органів так чи інакше стосуються діяльності Організації Об'єднаних Націй, класифікація даних структур заснована на тому, як саме вони відносяться до ООН. Отже, усі міжнародні правозахисні органи можна поділити на чотири групи: постійні органи, що є частиною апарату Організації Об'єднаних Націй; органи, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН; спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй; регіональні міжнародні організації. Окрім цього, існують також міжнародні неурядові організації у сфері захисті прав людини.

8. Після вступу України до Ради Європи у 1995 році і прийняття та вступу в юридичну силу Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» 17 липня 1997 року, кожен українець може використати європейські механізми захисту прав людини. Європейська система захисту прав людини діє в рамках Ради Європи та вважається в світі самою дієвою та заснована на великій багатоманітності договорів, що регулюють захист прав людини. Раді Європи було створено цілу низку правозахисних міжнародних органів, які за час свого існування показали свою дієвість та ефективність: Європейський суд з прав людини, Європейський комітет з прав меншин, Європейський комітет соціальних прав, Комітет з попередження катувань і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання, Консультаційний комітет.

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота Нестерука Олексія Володимировича на тему: «Механізм захисту прав людини в сучасній Україні: проблемні аспекти».

У дипломній роботі Нестерука Олексія Володимировича проаналізовано проблематику захисту прав людини в Україні, досліджено нормативні та спеціальні джерела, в тому числі монографічні, з питань особливостей захисту прав людини.

У першому розділі проаналізовано юридичну природу прав людини, історію виникнення інституту прав людини у світі та визначено гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні.

У другому розділі роботи, що присвячений загальні характеристики та проблемним питанням захисту прав людини в Україні досліджено зміст та специфіку способів та механізмів захисту прав людини в Україні. Окремо висвітлені теоретичні та практичні проблеми реалізації та захисту прав людини в Україні.

У третьому розділі висвітлені особливості застосування міжнародно-правових норм щодо захисту прав людини в Україні, визначено система міжнародних органів та міжнародно-правових організацій як суб'єктів захисту прав людини в тому числі, органів Ради Європи.

У роботі обґрунтовано висновки щодо проблемних аспектів захисту прав людини, висвітлені рекомендації щодо міжнародного захисту прав людини, визначено загальні ознаки прав людини.

Ключові слова: права людини, захист прав людини, міжнародні організації, правозахисна діяльність.

SUMMARY

Oleksii Nesteruk. Mechanism of human rights protection in modern Ukraine: problematic aspects.

Oleksii Nesteruk's diploma thesis analyses problems of human rights protection in Ukraine, investigates normative and special sources, including monographs, on the issues of human rights protection.

The first section analyses the legal nature of human rights, the history of the emergence of the human rights institute in the world and defines the guarantees of the realization of human rights and freedoms in Ukraine.

The second section devoted to the general characteristics and problems of human rights protection in Ukraine, examines the concept and specificity of methods and mechanisms of human rights protection in Ukraine. The theoretical and practical problems of realization and protection of human rights in Ukraine are highlighted separately.

The third section highlights the peculiarities of the application of international legal norms for the protection of human rights in Ukraine, defines the system of international bodies and international legal organizations as subjects of human rights protection, including bodies of the Council of Europe.

The conclusions concern the problematic aspects of human rights protection, highlight the recommendations on international human rights protection, define the general features of human rights.

Keywords: human rights, protection of human rights, international organizations, human rights activities.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.11.2019)
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.11.2019)
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3477-15> (дата звернення: 10.11.2019)
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Дата оновлення: 05.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2136-19> (дата звернення: 10.11.2019)
5. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 №393/96-ВР. Дата оновлення: URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.11.2019)
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. Дата оновлення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 10.11.2019)
7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1906-15> (дата звернення: 10.11.2019)
8. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/v0013740-14> (дата звернення: 10.11.2019)

9. Віденська конвенція про право міжнародних договорів ООН: Конвенція від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_118 (дата звернення: 10.11.2019)

10. Декларация об основных принципах, касающихся вклада средств массовой информации в укрепление мира и международного взаимопонимания, в развитие прав человека и в борьбу против расизма и апартеида и подстрекательства к войне: Декларация ЮНЕСКО от 28.11.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_393 (дата звернення: 10.11.2019)

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 р., Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_004 (дата звернення: 10.11.2019)

12. Резолюція (97)10 Комітету міністрів Ради Європи «Правила здійснення нагляду відповідно до статей 24-26 Рамкової конвенції про захист національних меншин, ухвалені Комітетом міністрів»: Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи від 17.09.1997 № R(97)10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_671 (дата звернення: 10.11.2019)

13. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К: Юрінком Інтер, 2013. 448 с. URL: https://pidruchniki.com/1628041456547/pravo/zakoni_tsarya_hammurapi (дата звернення: 10.11.2019)

14. Freeman, Michael. Human rights: an interdisciplinary approach. Wiley-Blackwell, 2002. P. 15

15. Лукашев Е.А. Права человека: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. Москва, 2011. 560 с.

16. Маймескулов Л. М., Тихоненков Д. А., Россіхін В. В., Власенко С. І. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Маймескулова Л. М. Харків : Право, 2011. 520 с.

17. Галанза П. Н. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII-XIX. Москва: Государственное издательство юридической

литературы, 1957. URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/S.America/XVIII/1760-1780/Deklac_nezavisim/text.phtml?id=4684 (дата звернення: 10.11.2019)

18. Международное право: учебник / Ануфриева Л.П., К.А. Бекашев, и др. Москва : Проспект, 2014. 997 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=jjUtAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 10.11.2019)

19. Ребрик В. Лекции по истории Древнего Востока: от ранней архаики до раннего средневековья. Москва : Издательство Алетейя, 2017. 780 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=AI8uDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 10.11.2019)

20. Крамер Сэмюэл. История начинается в Шумере: науч. пособ. Москва : Наука, 1965. 242 с. URL: <http://library.gspi.am/wp-content/uploads/2016/02/Shumer.pdf> (дата звернення: 10.11.2019)

21. Прохоров А.М. Большой энциклопедический словарь: словарь. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норинт, 2004. 1456 с. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/179338> (дата звернення: 10.11.2019)

22. О чем повествует Курош в своей хартии. Iran Radio Culture, 2011. URL: <https://web.archive.org/web/20110420063404/http://russian.irib.ir/radioculture/iran/history/item/77434> (дата звернення: 10.11.2019)

23. Экштайн К. Основные права и свободы по российской Конституции и Европейской Конвенции: учебное пособие для ВУЗов. Москва : Nota Bene, 2004. 47 с.

24. Рада Європи. Європейська конвенція з прав людини (з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 10.11.2019)

25. Права человека: сборник универсальных и региональных международных документов / сост. Шестаков Л. Н. Москва : Проспект, 1990. 205 с.

26. Mishra, Pramod Human Rights Global Issues. Delhi: Kalpaz Publications, 2000. P. 4.

27. Протасов В. Н. Теория государства и права: учебник и практикум для академического бакалавриата. Москва : Юрайт, 2015. 487 с.
28. Тексты важнейших основных законов иностранных государств: Основные законы Англии, французские конституции 1791, 1814 и 1830 годов и бельгийская конституция Ч. 1. / пер. Кокошкин Ф.Ф.. Москва: Издание М. и С. Сабашниковых, 1905. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D1%8C_%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%85_\(1689\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D1%8C_%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%85_(1689)) (дата звернення: 10.11.2019)
29. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2009. 404 с.
30. Advocates for Human Rights. Human Rights Basics. URL: https://www.theadvocatesforhumanrights.org/human_rights_basics#HR%20Characteristics (дата звернення: 10.11.2019)
31. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Основні права людини. Ужгород, 2003. 66 с.
32. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-те видання. К. : Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
33. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: учебник. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Проспект, 2014. 592 с.
34. Berlin Isaiah. Two Concepts of Liberty. Four Essays On Liberty. Oxford, England: Oxford University Press, 1969. P. 118-172 URL: http://cactus.dixie.edu/green/B_Readings/I_Berlin%20Two%20Concpets%20of%20Liberty.pdf (дата звернення: 10.11.2019)
35. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
36. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / Цвік М. В., Петришин О. В., та ін. Харків : Право, 2009. 584 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 10.11.2019)

37. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. К. : Атіка, 2004. 461 с.
38. Некрасов С. И. Конституционное право Российской Федерации: конспект лекций. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрайт, 2011. 167 с.
39. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. 4-те вид., доп. і перероб. Київ : А.С.К., 2003. 1120 с.
40. Бисага Ю. М., Палінчак М.М., Решетар І. В. Право Європейського Союзу: курс лекцій. Ужгород, 2007. 162 с.
41. Барабаш Ю. Г., Колісник В. П. Конституційне право України: підручник. Харків : Право, 2008. 416 с.
42. Остапенко В.В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. №1(13). С.15.
43. Хазов Е.Н. Конституционные гарантии прав и свобод человека и гражданина в России. Теоретические основы и проблемы реализации. Москва : Юнити-Дана, 2012. С. 28.
44. Умнова И.А. Права человека – в центре внимания. *Российское правосудие*. 2014. № 5. С. 107-109.
45. Основні міжнародні документи з прав людини: методичний посібник / за ред. Відділу систематизації законодавства, правової роботи, правової освіти Управління реєстрації нормативно-правових актів, правової роботи та правової освіти Головного територіального управління юстиції у Рівненській області. Рівне, 2017. С. 8 URL: https://rivnejust.gov.ua/media/files_for_pages/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8_%D0%B7_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf (дата звернення: 10.11.2019)

46. Соціальна мережа активістів правозахисного руху. Довідник українських організацій, які діють на захист прав людини та громадських інтересів. URL: <http://hr-activists.net/organizations> (дата звернення: 10.11.2019)

47. Дворкін Роналд. Серйозний погляд на права / пер. з англ. А. Фролкін. К. : Основи, 2001. 519 с.

48. Мельник М., Різник, С. Конституція майбутнього чи констатація минулого. *Дзеркало тижня*. 2019. № 23 URL: https://dt.ua/LAW/konstitutsiya_maybutnogo_chi_konstatatsiya_minulogo.html (дата звернення: 10.11.2019)

49. БФ «Право на захист» за підтримки Агентства ООН у справах біженців. Аналітичне дослідження судової практики в Україні щодо компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту. 2019. URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Sudova_praktyka_UKR.pdf (дата звернення: 10.11.2019)

50. Фулер Л.Л. Анатомія права / пер. з англ. Н. Комарова. – К. : Сфера, 1999. 144 с.

51. Харт Х.Л.А. Концепція права / пер. з англ. Н. Комарова. К. : Сфера, 1998. 236 с.

52. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018): резюме дослідження / під заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2018. С. 96. URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/humanrightsresearch-2018.html (дата звернення: 10.11.2019)

53. Вікіпедія. Відомості Верховної Ради України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 10.11.2019)

54. Прес-служба РСУ. За 2017 рік в Україні в три рази збільшилася кількість виконаних судових рішень у цивільних та господарських справах. 2018.

URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/za-2017-rik-v-ukraini-v-tri-razi-zbilsilasa-kilkist-vikona-nih-sudovih-risen-u-civilnih-ta-gospodarskih-spravah>(дата звернення: 10.11.2019)

55. Максимов С. І. Українська правова культура: ціннісний вимір *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. № 14. С. 15-21. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2892/1/Maksimov_15.pdf (дата звернення: 10.11.2019)

56. Вержбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва, 2001. 235 с.

57. Новий тлумачний словник української мови: У 3 томах. Том 1 / укл. Яременко В., Слішуко О. Київ, 2006. 928 с.

58. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності : навч. посібник / за ред. Смовженко Т. С., Скринник З. Е. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.

59. Конституція України. Науково-практичний коментар / за ред. Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. 1128 с.

60. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124-127.

61. Буроменський М. Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1. С. 86-94.

62. Гультай М., Кияниця І. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 6. С. 82-89.

63. Вильдхабер Л. Прецедент в Европейском Суде по правам человека *Государство и право*. 2001. № 12. С. 5-17.

64. Вітковська А. Міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини. *Міжнародне право*. 2010. № 88. С. 111-113.

65. Міжнародне приватне право. Курс лекцій. К.: Атіка, 2009. 215 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-150.html> (дата звернення: 10.11.2019)

66. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Місія та історія Спілки. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/informatsiya/> (дата звернення: 10.11.2019)
67. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О, 2018. 168 с.
68. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. С. 40 URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019_Ukrainian.pdf (дата звернення: 10.11.2019)
69. ООН. Управление Верховного комиссара по правам человека. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/ru/un-and-the-rule-of-law/office-of-the-high-commissioner-for-human-rights/> (дата звернення: 10.11.2019)
70. Овсюк О. М. Рада ООН з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 339-344.
71. П. Н. Бирюков. Международное право: учебник. Москва : Юрайт, 2011. 793 с.
72. Ляш О. І., Гринкевич С. С. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. К. : Знання, 2010. 476 с.
73. Вильт Х. ван дер. Система ОАГ по защите прав человека. Введение в вопросы международной защиты прав человека: Учебное пособие / под ред. Райя Хански и Маркку Сукси. Институт прав человека. Турку/Або, 1997. С. 325-336.
74. Бурма С.К. Дружне врегулювання в практиці органів міжамериканської системи захисту прав людини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 168-175.
75. IACHR..Report № 11/07, Interstate Case 01/06. Nicaragua v. Costa Rica, March 8, 2007. URL: <http://www.cidh.oas.org/annualrep/2007eng/interstatecase.eng.htm> (дата звернення: 10.11.2019)
76. Юридична енциклопедія в 6 томах / за ред. Шемшученко Ю. С. та ін. Київ : Українська. енциклопедія, 1998. URL: http://leksika.com.ua/10981120/legal/mizhamerikanskiy_sud_z_prav_lyudini (дата звернення: 10.11.2019)

77. Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. № 22. С. 56-70.

78. Council of Europe. Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights> (дата звернення: 10.11.2019)

79. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К. : ВАІТЕ, 2015. 136 с.

80. Agrotexim and others v. Greece – judgment of 24 October 1995. ECHR. Series A, 330. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57951&filename=001-57951.pdf&TID=ihgdqbxnfi> (дата звернення: 10.11.2019)

81. Болотіна Н.Б., Феськов М.М. Європейська соціальна хартія (переглянута) і Україна. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 37-47.

82. European Committee of Social Rights. Rules and Working Methods of the Committee (adopted during the 201st session on 29 March 2004 and revised during the 207th session on 12 May 2005 and during the 234th session on 20 February 2009). URL: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ESCRrules/ESCRRules_en.asp (дата звернення: 10.11.2019)

83. European Committee of Social Rights. European Social Charter (revised). Conclusions 2010 (Ukraine). Articles 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 and 29 of the Revised Charter.

84. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Комітет проти тортур Ради Європи опублікував доповідь щодо України 29 квітня 2014 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247255496> (дата звернення: 10.11.2019)